

1. UVOD IN PREDSTAVITEV DIPLOMSKE NALOGE

1.1 Vsebina

2. ZGODOVINSKI ROMAN

2.1 Opredelitev pojma

2.2 Bevkov zgodovinski roman

2.2.1 Vzroki za nastanek

3. ZNAMENJA NA NEBU

3.1 Bibliografski podatki

3.2 Krvavi jezdec

3.2.1 Fabula

3.2.2 Simbolika

3.3 Škorpijoni zemlje

3.3.1 Fabula

3.3.2 Simbolika

3.4 Črni bratje in sestre

3.4.1 Fabula

3.4.2 Simbolika

3.5 Socialna razsežnost

3.6 Nacionalna razsežnost

4. ČLOVEK PROTI ČLOVEKU

4.1 Bibliografski podatki

4.2 Fabula

4.3 Simbolika

4.4 Socialna razsežnost

4.5 Nacionalna razsežnost

5. ANALIZA SOCIALNE IN NACIONALNE RAZSEŽNOSTI OBRAVNAVANIH DEL

6. LITERARNO ZGODOVINSKE OPOMBE IN KRITIKE

7. ZAKLJUČEK

8. VIRI IN LITERATURA

1. UVOD IN PREDSTAVITEV DIPLOMSKE NALOGE

1.1 Vsebina

Diplomska naloga z naslovom **Socialna in nacionalna razsežnost Bevkove trilogije Znamenja na nebu in Človek proti človeku** je razdeljena na uvodni del, v katerem je predstavljena zgradba diplomske naloge. V drugem delu je podana definicija pojma zgodovinskega romana,¹ in sicer sem se osredotočila na splošno definicijo. V nadaljevanju sledi predstavitev kulturnozgodovinskih okoliščin, ki so vplivale na nastanek obravnavanih del. Tretji in četrti del sta osrednja dela moje naloge, saj predstavljata interpretacijo obeh romanov. Tu so zajeti bibliografski podatki, fabula, simbolika ter socialna in nacionalna razsežnost. V petem delu sem poskušala na podlagi analize socialnih in nacionalnih dimenzij poiskati vzporednice med obema romanoma. Sledijo literarne ocene in omembe nekaterih avtorjev ob izidu obeh del. V zaključku pa so povzete sklepne ugotovitve diplomske naloge, kjer sem Bevkova zgodovinska romana opazovala tudi z vidika temeljnih značilnosti obravnavanega žanra.

V nalogi sem se najbolj osredotočila na predstavitev značajev literarnih junakov in njihovih ravnanj. Opazovala sem, ali obstajajo, kakšne vidnejše povezave med socialno in nacionalno razsežnostjo ter posledično tudi specifično značajsko označitvijo literarnih oseb. Zanimalo me je, s katerimi junaki pisatelj najbolj simpatizira, s kakšnimi stilnimi prijemi to počne, predvsem pa, zakaj to počne.

Zanimali so me konkretni odnosi med junaki znotraj istih družbenih stanov in istega nacionalnega porekla, nato pa še medsebojni odnosi med junaki različnih socialnih skupin in različnega nacionalnega porekla.

Želela sem ugotoviti, ali je avtorju z izbiro dane zgodovinske snovi in lastne domišljajske iznajdljivosti uspelo ustvariti razmere analogne času, v katerem sta bili deli napisani (čas med obema vojnoma). Spoznati sem hotela, ali je izbrana tematika ter čas in kraj dogajanja v obravnavanih romanih kakor koli vplivala na literarno percepcijo bralca. Navsezadnje

¹ Namen naloge ni polemično teoretiziranje okrog pojma romana oziroma povesti. To prepuščam tistim, ki so za to poklicani.

gre za to, ali je v ideji obeh del čutiti nacionalno spodbudno angažiranost, ki je ena temeljnih kategorij zgodovinskega romana.

Vsa ta vprašanja so bila predmet mojega diplomskega dela.

2. ZGODOVINSKI ROMAN

2.1 Opredelitev pojma

V tem poglavju je predstavljena splošna definicija pojma zgodovinskega romana in nekateri temeljni problemi zgodovinskega romana.

Zgodovinski (historični) roman je roman s snovjo iz zgodovine, z realnimi ali večidel fiktivnimi zgodovinskimi osebami, na historičnem ozadju, z voljo do avtentičnega orisa oseb, družbe, kulture in dogajanj; pogosto je v središču pustolovsko-ljubezenska zgodba (značilno za historični roman v romantiki), pa tudi realni zgodovinsko-socialni procesi (realistični historični roman), pogosto z nacionalno, ideološko tendenco. Nastal v romantiki (Scott, Hugo, Manzoni), se razvijal v dobi realizma (Tolstoj, Flaubert, Sienkiewicz). Pri Srbih in Hrvatih Andrić, Crnjanski, Šenoa in drugi. Pri Slovencih začetek z Jurčičem, nato Tavčar, Finžgar, Pregelj, Bevk, Rebula, M. Malenšek in drugi. Poseben primer slovenskega historičnega romana o NOB (T. Svetina, M. Kranjec, V. Kavčič). (Literatura, CZ, 1984)

S teorijo zgodovinskega romana so se ukvarjali številni slovenski avtorji, med drugim tudi Matjaž Kmecl, Helga Glušič in Miran Hladnik.² Ker namen diplomske naloge ni bil ukvarjati se s teorijo romana, sem podala le v opombi omenjeno Hladnikovo definicijo zgodovinskega romana in pa po leksikonu povzeto splošno definicijo zgodovinskega romana, saj menim, da navedeni teoriji zadoščata za nadaljnje diplomsko delo.

² V članku Slovenski zgodovinski roman danes Mirana Hladnika velja za pojem zgodovinskega romana naslednje: umeščenost dogajanja v preteklost, ki avtorju ni mogla biti izkušnjsko dostopna, uporaba zgodovinskega dejstva, uporaba popularnih pripovednih motivov in postopkov, nacionalno predstava in usmerjalna vloga in pripravljenost za podrobnejšo žanrsko klasifikacijo.

Kot je bilo že omenjeno, pa bom v obeh Bevkovih romanih, *Znamenja na nebu* in *Človek proti človeku*, poskušala poiskati odgovore tudi na nekatere temeljne dileme, ki so specifične žanru zgodovinskega romana. To so vprašanja razmerja med fikcijo in faktom, med preteklostjo in sedanostjo, vprašanje socialne angažiranosti zgodovinskega romana in vprašanje tipa oziroma vrstne klasifikacije zgodovinskega romana. (Miran Hladnik, *Temeljni problemi slovenskega zgodovinskega romana*.)

2.2 Bevkov zgodovinski roman

2.2.1 Vzroki za nastanek

Kar nekaj dejavnikov je bolj ali manj posredno vplivalo na nastanek obravnavanih zgodovinskih romanov, eden od njih je zagotovo dejstvo, da je pisatelj izhajal iz etnično mejnega področja, kjer je čutil za pripadnost matičnemu narodu že sam po sebi dosti bolj izrazit kot v notranjosti države. Tako je tudi pri Bevku občutiti izredno spoštovanje in navezanost na domačo grudo in trdno prepričanje o vrednosti njenega ohranjanja, kar je tudi idejno sporočilo ciljnemu (zlasti primorskemu) bralcu. Navedeno potrjuje pravilo, da žanr zgodovinskega romana apelira oziroma krepi nacionalno zavest bralcev, katerim je delo namenjeno.

Preostale vzroke pa moramo poiskati v tedanjih aktualnih družbenih okoliščinah. To je bil čas nasilnega fašističnega pritiska, ki je na vsakem koraku ogrožal tako nacionalno kot kulturno eksistenco slovenskega primorskega človeka. Zato mu je Bevk želel pokazati žarek upanja v navidezno brezizhodnem položaju. Obe deli sta odgovor na resnične dogodke na Goriškem, ko so fašisti izvajali nasilje nad vsem, kar je imelo slovenske korenine. Pisatelja pa so k pisanju spodbudili konkretni dogodki povezani s fašistično represijo (uničenje spomenika skladatelja Hrabroslava Volariča in požig župnišča na Drežnici).

Bevk je najprej želel pisati o teh dogodkih, kasneje pa se je na pregovarjanje prijateljev premislil: "Prehud izraz imaš, prejasen. Zavij ga, zakrij, saj so tepci in ne razumejo kmalu. Ideja naj bo močna ne izraz, ta naj udari. Tisti, katerim je namenjeno, bodo že razumeli."³ (Ivan Cankar Francetu Bevku.)

³ http://sikng.ng.sik.si/knjiznic/bevk_bio.htm.

Zato se je odločil, da bo zgodbo obeh literarnih del, iz razumljivih razlogov prestavil v preteklost, in na ta način nepoklicanim zastrl pravo vsebino svojega sporočila, razumeli pa ga bodo le tisti, katerim je literarno delo namenjeno – bralci po vsej Primorski.

Ob tem se pojavlja vprašanje, zakaj se je pisatelj odločil ravno za srednji vek. Pri iskanju ustrezne zgodovinske snovi se je pisatelj opiral na naslednjo misel: "Gospodarji so minili, ljudstvo se je ohranilo."⁴ Zato ni presenetljivo, da je s pomočjo knjige Simona Rutarja *Zgodovina Tolminskega* (Gorica, 1882) in *Grudnove Zgodovina slovenskega naroda* (1911–1916) ter obsežne Czoernigove knjige *Das Land Gorz und Gradischa* (Dunaj, 1873) dobil izhodišča za to, da je politične dogodke svojega časa spremenil v verske boje med Čedadom in ostanki poganstva v Kobaridu in nenehne spopade med cerkveno in posvetno gospodo, torej med oglejskim patriarhom in goriškimi grofi, ki so se po zgodovinskih pričevanjih neprestano topli za majhen, a slasten kos pogače, ki se je imenovala Tolminsko.

1. 4. ZNAMENJA NA NEBU

4.1 Bibliografski podatki

Roman Znamenja na nebu je trilogija, ki ga sestavljajo naslednji naslovi: *Krvavi jezdec*, *Škorpioni zemlje* ter *Črni bratje in sestre*. Vsaka izmed teh knjig pa je zopet razdeljena na tri dele, skupno torej, s prologom vred, gre za 141 poglavij.

Pisatelj je na začetku načrtoval le dve knjigi, tj. Krvavi jezdec ter Črni bratje in sestre, iz katerih pa so se kasneje pod težo bujne domišljije in obilice zgodovinskega ter narodopisnega gradiva, spisali še Škorpioni zemlje.

Vsak del trilogije je najprej izšel posamezno pri založbi Goriške Matice; *Krvavi jezdec* (1928), *Škorpioni zemlje* (1929) in *Črni bratje in sestre* (1929), skupaj pa pod enotnim naslovom *Znamenja na nebu* (1956) pri DZS v Bevkovih Zbranih spisih kot 5. knjiga letih. Tematika trilogije se nadaljuje tudi v romanu *Človek proti človeku* (1930), ki je ravno

⁴ Spremnna beseda k *Znamenjem na nebu*.

tako izšel pri Goriški Matici. Kasneje je delo izšlo kot 6. knjiga Izbranih spisov s spremno besedo Franceta Koblarja.

Znamenja na nebu je zgodovinska trilogija, ki zajema zgodovinski čas ob zatonu 14. stoletja, in sicer nekako od leta 1304 do leta 1349. Dogajanje je postavljeno na zemljepisno območje Tolminskega – Kobarida – Vidma – Nove Gorice – Čedad in Ogleja.

Dogajanje je naslonjeno na zgodovinsko ozadje nenehnih spopadov med oglejskim patriarhom in goriškimi grofi za oblast nad tolminsko zemljo in živežem. Občutek preteklosti nam dajejo ravno številne zgodovinsko izpričane osebnosti, zlasti iz vrst cerkvenega in posvetnega gospostva.

V te krvave čase pa je pisateljeva domišljija v ospredje postavila življenjske usode treh rodov slovenske tlačanske družine: rod matere Agate iz Modrejc, njenih treh sinov in štirih vnukov. Njihove usode so z današnjega vidika žalostne, toda ti ljudje, kljub številnim žrtvam in navidezno brezizhodnem položaju vztrajajo na svoji zemlji, pogumno premagujejo vse krivice in upajo na boljši in lepši jutri.

Zaradi preglednejšega razumevanje besedila si bomo ogledali vsak del trilogije posebej.

4.2 Krvavi jezdec

4.2.1 Fabula

Zgodba se dogaja na Tolminskem, kasneje pa se dogajalni prostor razširi še na Goriško. Čas dogajanja zajema obdobje petih let (1304–1309) in sovpada s številnimi naravnimi nesrečami.

Občutek zgodovinskosti dajejo v ozadje postavljene vojne med oglejsko cerkveno gospodo in goriškimi grofi za oblast na Tolminskem – za veliko “molzno kravo” (Navedeno delo, 9.), ki je v obliki desetine, tlake in drugih dajatev oskrbovala nenasitno gospodo, nenazadnje tudi s pomočjo prisilne vojaščine slovenskega kmeta.

V ospredju je prikazan nenehen boj zgolj za golo preživetje družine iz Modreje – matere Agate in njenih treh sinov: Ljubote, Štefana in Toniša.

Agati pred očmi umorijo moža. Starejša sinova, Ljubota in Štefan, sta nasilno mobilizirana vojaka v beneški vojski, pravzaprav sužnja. Štefanu uspe pobegniti in se ves oslavljen vrne domov, kjer sta ostala le še blazna mater in najmlajši brat Toniš, ki je eden osrednjih junakov trilogije. Toniš se ob poslušanju Štefanovih vojaški zgodb in pod vtisom vsega hudega, zatrdno odloči, da ne bo nikoli rob.

Zato pobegne v samoto, daleč stran od ljudi in krute vsakdanjosti. Edina družba in pomoč v neobljudenem svetu mu je pogan Izbor, ki tudi že dalj časa živi ločeno od civilizacije. Izbor je precej skrivnosten in nenavaden lik, in je strah ter trepet okoliških kmetov.

Toda Toniševa svoboda je kratkotrajna. Pred razbojniki se k njemu zatečeta sestri Urška in Anica, ker so jima ti umorili starše. Toniš hitro vzljubi obe sestri, a ker se sam ne more odločiti, katero bi poročil, se odpravil po nasvet do bližnjega duhovnika. Toda na poti ga zaustavijo kmetje in ga zaradi starih zamer ovadijo gosposki. Anico mu ugrabi roparski plemič Friderik Villalta. Domov se vrne z Urško, vendar odslej ni več svoboden, saj mora plačevati desetino. Nazadnje mora tudi Toniš oditi v boj proti goriškemu grofu Henriku, ki zmaga tako, da požge Tolmin.

Doma mu Urška rodi hčer Miciko in po porodu umre. Toniš se vrne v svojo samoto, kjer pa je vse v razsulu. Po Urškini smrti se odpravi iskat Anico kot nadomestno mater za svojo komaj rojeno hčerko. Najde jo na gradu grofa Villalte, toda žal prepozno. Grofica jo da umoriti, ko izve, da je grofu povila nezakonskega sina. Tako Tonišu preostane le njen sin, ki ga vzame za svojega. Krsti ga za Pavleta, medtem ko mu preslabotna hči Micika umre. Toniš se vrne v samotni dom, v katerem pa se mu pridruži Štefanova hčerka Živka, ki posledaj skrbi za skromno Toniševo domovanje in vzgaja Pavleta.

4.2.2 Simbolika

Simbolika je prisotna v celotni trilogiji in ni opazna samo v prispodobi dveh dob, ampak tudi v skupni povezanosti duha človeških usod, ki so bile, ne glede na časovno oddaljenost, po izkušnjah in občutjih identične Bevkovem času.

Simbolni pomen naslovov posameznih knjig trilogije Znamenja na nebu je povzet iz Razodetja, na kar nas že v samem prologu opozori avtor, saj asocirajo na štiri jezdece Apokalipse.

V prvem delu trilogije lahko sklepamo, da Krvavi jezdec predstavlja drugega konjenika, "ki pomeni vojno; ima velik meč in je rdeč kot ogenj; njegovo poslanstvo je odvzeti mir z zemlje, tako da se ljudje koljejo med seboj." (Slovar simbolov, MK, 1993)

To se potrdi že v predgovoru Krvavih jezdecev, ko preberemo:

"Bili so strahotni jezdec, oškropljeni s krvjo, ki so nosili v eni roki meč in v drugi krivico in nasilje."

Iz dela razberemo, da so krvavi jezdec sinonim za številno oglejsko in goriško gospodo in njihova krvava dejanja. Pohlep po moči in bogastvu jih žene v nesmiselne vojne, ki terjajo svoje nedolžne žrtve v preprostem, bogaboječem slovenskem tlačanu.

Celotno delo kar kliče po vztrajanju in premagovanju še tako hudih ovir in iskanju svobode. Poseben primer take svobode nam predstavlja Izbor. Že samo ime pomeni, da je bil izbran, da kot edini preostali ajd oziroma pogan sredi krvi željne množice kristjanov vztraja v samotarskem, a zato svobodnem življenju.

4.3 Škorpioni zemlje

4.3.1 Fabula

Škorpijoni zemlje nadaljujejo podobne razmere kot Krvavi jezdec, le dogajanje se čez tolminske hribe pomakne v Gorico in furlansko nižino do Čedadu, Vidma in Ogleja. Časovno zajemajo dogodke od leta 1316 do 1332, vse do smrti goriškega grofa Henrika III.

Spoznamo drugi rod iste tlačanske družine iz Modrejc, to so Štefanovi in Nežkini otroci: Florjan, Silvester, Živka, in Jurij. Osrednji junak druge knjige pa je Pavle, nezakonski sin grofa Friderika Villalte in grajske dekle Anice.

V Škorpijonih zemlje se poslovimo od Štefana. V gostilni namreč do smrti zabode gastalda⁵ Feliksa, in se mu na ta način maščuje za vse hudo, ki mu ga je prizadejal tako njemu kot njegovi družini. Na begu pred Friderikom Villalto tako utone v Soči (Bela voda).

Toda gosposka kmalu izve, da je Štefan tisti, ki naj bi umoril Feliksa, zato mora biti njegova družina kaznovana. Toniš se odpravi v Oglej k patriarhu Paganu della Torre, da izprosi milosti za Štefanovo družino. Sprva ima patriarh malo posluha za njegove prošnje, toda ko izve, da je bil umorjeni gastaldo pajdaš roparskega razbojnika Villalte, se ga le usmili. Štefanovi družini tako ni treba v robstvo, so pa iz Modrejc preseljeni v Volarje "iz domače v tujo vas, iz pomanjkanja v uboštvo, v napol podrto hišo, na peščeno polje". (Navedeno delo, 224.)

Na poti v Oglej se Toniš zaustavi v Čedadu, kjer ima neprijetno izkušnjo z oderuškim krčmarjem Ingalpretom. Toniš mu v varstvo zaupa sedemletnega Pavleta, ki je poroštvo za sposojene srebrnike. Nadebudni fantič se mu v svoji otroški igrivosti izmuzne in se po naključju znajde na gradu svojega očeta – razbojniškega viteza Friderika Villalte, kamor ga pripelje simpatiči trubadur Gutfridi. Toniš izgubi ljubljenega dečka, nazadnje pa se zaradi krčmarjeve pogoltnosti znajde celo v zaporu. Ječe ga reši Žid Marhodej, ko mu posodi sedem srebrnikov, s katerimi poravnava svoj dolg.

⁵ Gastaldo oziroma oskrbnik je bil eden od številnih pomočnikov deželnega kapitana. Gastaldija je bila upravna enota zemljiške posesti v oglejskem patriarhatu.

Friderikova žena Hermina takoj opazi zelo očitno Pavletovo vizualno podobnost z Robertom, njunim zakonskim sinom. Deček postane plemiški podmenčič !!!! v življenju pa rival plemiškemu sinu Robertu.

Pavle se odlikuje s svojo spretnostjo, premetenostjo in pogumom. Toda na gradu nikoli ne najde pravega mesta zase, saj nad njegovim poreklom vedno leži senca dvoma. Ne pripada ne gosposki in ne služinčadi. Družina pa mu iz hvaležnosti, ker iz zastražene hiše Villaltovih v Čedadu reši Friderikovo nečakinjo Gislo in njeno mater Kunigundo, podeli viteški naslov.

Živko izda biričem lastni brat Silvester. Prodajo jo kot sužnjo goriškemu grofu Henriku III., ki jo pokloni svoji ženi kot poročno darilo. Tako se uresniči preroštvo Betole iz Zatoľmina.

Grofje Cana zastupijo Henrika III., ki zapusti Beatrice in enoletnega sina Janeza Henrika.* Za umor okrivijo grajske dekle, zato jih vtaknejo v ječo, od koder jih reši Florjan, ki se zagleda v Urško. Namesto deklet tako zaprejo Florjana, a ga potem na javnem sojenju oprostijo krivde. V tem času mora v vojsko tudi Silvester.

V Čedadu Pavle naleti na nekdanjo prijateljico iz otroških let, krčmarjevo hčer Irmingardo. Na viteškem turnirju pa se po dolgih letih zopet sreča z Živko, ki spozna, da do Pavleta goji neka globlja čustva, ki pa niso le materinska. Živka si pri svoji gospodarici, goriški grofici Beatrice, izprosi svobodo, upajoč, da bo našla Pavleta in zaživela z njim. Čeprav se vanjo zaljubi Martine, v vojaka spreobrnjeni razbojnik, njeno srce še vedno bije za Pavleta.

4.3.2 Simbolika

Simbolni naslov Škorpionji zemlje pomeni napoved hudega, torej vseuničujočo oblast. Ta pa zaznamuje vse, kar je slabega, krivičnega, skratka negativnega.

S škorpionji zemlje pisatelj primerja biriče in vojake oziroma krvave jezdece, ki brezusmiljeno požigajo in morijo, za seboj pa puščajo le uničene in izropane domove. Tudi kobilice označi s škorpionji.

Zelo nazorna oznaka biričev, kot simbol slabega je njihova primerjava z razbojniki: "Biriči so hudi možje, ki pretepajo nedolžne ljudi in jih vodijo v vozo celo hujši so od razbojnikov." odgovori Živka Pavletu. (Navedeno delo, 183.)

4.4 Črni bratje in sestre

4.4.1 Fabula

Zadnji del trilogije prikazuje življenje tretjega rodu tlačanske družine, in sicer Štefanovih in Nežkinih otrok: Florjana, Živke, Silvestra in Jurija. Zgodba se dogaja na Tolminskem in Goriškem in zajema čas do leta 1349.

V Vidmu umre patriarh Pagano della Torre. Najbolj se njegove smrti razveselijo grofi Villalti. Njegovo mesto sedaj zasede patriarh Bertrand de St. Ginnes.

Na kronanju novega patriarha v Ogleju se Živka in Pavle ponovno srečata. Toda Živkino srečo ovirata tekmici Irmingarda in grajska gospodična Gisla.

Florjan se na materino željo poroči s sosedovo edinko Lizo, čeprav ljubi nekdanjo robinjo Urško. V deželo pridejo kobilice, ki popolnoma opustošijo polja, ljudje pa zaradi lakote začnejo množično umirati. Od vsega hudega, življenjske izčrpanosti in gorja kmalu po njihovem prihodu umre tudi Nežika.

Lakota pa prisili Florjana, da odide v Oglej, kjer patriarh sestradani množici "radodarno" deli hrano. Toda še tistih nekaj mrvic kruha, ki jih skrbno hrani za svojo nosečo ženo, med potjo zaradi sestradanosti poje. Medtem Toniš iz svojega skromnega zavetja pride v dolino,

in obišče Samotarjevo družino. Nahrani Lizo, a je zanjo že prepozno. Ko se Florjan vrne, najde le še truplo svoje nesojene žene.

Pavletovo srce niha med divjo in strastno Irmingardo in angelsko nežno in ljubko Gislo. Velikokrat pa njegove misli uidejo tudi k Živki, do katere pa ga veže le bratska ljubezen. Pavle si zaradi svojih viteških podvigov in ljubezenske nestanovitnosti pridobi veliko sovražnikov. Med njimi je nekdanji Irmingardin snubec vitez Diatmaro, najbolj pa ga sovraži njegov polbrat Robert.

Plemičem Villalta se zaradi oskrunitve Paganovega trupla maščuje novi patriarh Bertrand. V naskoku na Villaltov grad je Friderik smrtno ranjen. Preostala družina pa je prisiljena zbežati v Čedad (Pavle z Gislo).

Medtem se vsi štirje Štefanovi otroci znajdejo v vojski. Celo Živka, ki se preobleče v moškega vojaka in tako reši brata Jurija krute kazni. Vojaška navada tistega časa je bila, da so ti za pobeglega tovariša odrezali uho. V spopadih Jurij pade. Florjan??? in Živka pa pobegneta. Stare zamere med njima so pozabljene

Prevzetno Irmingardo obtožijo čarovništva in jo zažgejo na grmadi. Čedadci tudi Pavleta obtožijo umora Diatmara in Ingalpreta, edini, ki ga lahko rešil obtožb pa je Robert. Robertu se tako vendarle ponudi dolgo pričakovana prilika, da se končno odkriža dolgoletnega tekmeca. Toda Pavleta ne umorijo, saj Živka zanj izprosi milosti pri grofici Beatrice, ampak ga zaprejo v ječo na Kozlovem robu v Tolminu.

Nove žrtve terja hud potres, ki poruši vasi in mesta. Pavletu pa potres pomeni dolgo pričakovano svobodo. Izkoplje se iz napol porušenega gradu, kjer naj bi bil zaprt do grofičine smrti.

Nekaj časa skupaj z Živko živita umirjeno, skorajda družinsko življenje. Toda njegovo srce še vedno pripada Gisli. Nikakor si ne more iz svojih misli izbrisati njene podobe. Zato je odločen, da jo poišče. Toda prehit ga kuga in Gisla kmalu po ponovnem snidenju umre.

Pavle in Živka pa se s smrtonosno boleznijo nevarno okužita. Pavle umre, Živki pa pod srcem ostane njegovo nerojeno dete in spreobrnjeni vojak Martine, ki jo je negoval med boleznijo.

Edina preživela iz tlačanskega stanu sta Florjan, ki se končno lahko poroči s svojo izvoljenko Urško, in Živka, ki nazadnje le usliši Martinetovo srce, čeprav rodi Pavletovega sina Roka. Družini, ki si ju ustvarita pomenita prihodnost slovenskemu rodu.

4.4.2 Simbolika

Črni bratje in sestre lahko po izročilu Razodetja predstavljajo hkrati tako tretjega jezdeca, ki jezdi črnega konja in simbolizira lakoto kot četrtega jezdeca, ki sedi na konju mrtvaško blede barve in predstavlja kugo.

Črni bratje in sestre so pravzaprav simbol: vojske, lakote, kuge, kobilic – skratka vsega hudega. Lakoto simbolno označi tudi kot starko s sinjkastim obrazom in vdrtimi očmi; kugo pa kot božjo deklo.

Svetopisemska simbolika in ljudsko izročilo je razvidno tudi iz preroške pesmi matere Agate, katere mračna napoved se na koncu uresniči.

“Bog je ukazal na nebeško stran/ tri velike ognje prižgati,/ tri črne jezdece poslati./ Prvemu v desnici meč blesti, /drugemu v levici ogenj plameni,/ tretji je čez in čez od krvi”

Tudi potujoči puščavnik v začetku prve knjige govori o prerokbah. (Navedeno delo, 15.)

4.5 Socialna dimenzija

Socialna dimenzija **Znamenj na nebu** je motivira skozi fevdalni družbeni red in se tesno oprijema njegovih zakonitosti. Posebej sem se osredotočila na naslednje družbene relacije:

- a) razmerje med cerkveno in posvetno gospodo
- b) razmerje med fevdalno gospodo in tlačani
- c) razmerje med visoko cerkveno duhovščino in ljudskimi duhovniki
- d) odnosi plemičev do svojih nezakonskih otrok
- e) odnosi med moškim in žensko
- f) pojem viteštva

Vsa ta razmerja bodo prikazana skozi dejanja literarnih junakov. Ugotoviti želim, ali obstajajo povezave med ravnanji posameznih literarnih junakov in njihovo socialno ter nacionalno pripadnostjo oziroma, ali pripadnost določenemu družbenemu stanu pomeni prisotnost in izoblikovanost določenih značajskih lastnosti.

V *Znamenjih na nebu* dobimo občutek, kot da si pisatelj na vsak način prizadeva prikazati krvave razmere srednjeveškega človeka, ki so nam v današnjem času in tem srednjeevropskem prostoru težko razumljive in še manj predstavljive.

Gre za čas nenehnih vojn, katerim si sledijo le kratka obdobja miru. V slabem pol stoletja, kolikor traja naša zgodba (1303–1349), tolminska zemlja s svojim živežem prehaja iz rok cerkvene gosposke v roke posvetne in obratno. Toda ti prehodi največkrat terjajo veliko število žrtev. Da pa bi bilo trpljenje še večje, svoj davek terja tudi narava: s potresi, kobilicami, snežnimi zameti in kugo.

S slikovito primero tolminske dežele z molzno kravo se pisatelj že v samem predgovoru obrne na bralca, toda ne na katerega koli bralca, ampak na domačega (primorskega) bralca, s čimer opozori na tuje izkoriščanje domače zemlje. Pisatelj pravi takole: “Na severu goriške dežele je ležala velika molzna krava. Ta krava je bila Tolminska. Njena vimena so bila vabljivo napeta, za njene štiri sesce so se klali in prerivali beneški doži, oglejski patriarhi, čedadski kapitelj, goriški grofi in še drugih gospodov brez števila.” (Navedeno delo, 9.)

Že na samem začetku romana nas pisatelj seznani s zgodovinskim prostorom (Tolminska in njena ožja ter širša okolica) in časom (srednjeveški), kamor so postavljene literarne osebe, ki bodo predmet naše obravnave. Seznanimo se z mnogimi imeni cerkvene in posvetne gosposke. To so večinoma zgodovinsko izpričane osebnosti, ki so s svojimi odločitvami bolj ali manj posegale v življenja tedanjega domačega prebivalstva. Toda, kot bomo kasneje spoznali, so za bralca pomembnejši slovenski junaki, ki večinoma prihajajo iz vrst podjarmljenega ljudstva. Ti se vztrajno upirajo vsem nadlogam tedanjega časa in so pojem vztrajnosti in upanja v boljšo prihodnost.

Najvišje na družbeni lestvici zaseda svoje mesto cerkveno in posvetno plemstvo.

Cerkveno oblast predstavljata zgodovinsko izpričani osebi, in sicer patriarha Pagano della Torre in Bertrand de St. Ginnes, pod katerima služijo številni plemiči: gastaldo Feliks, Branco de Grossi, plemič Viljem de Razzi in Rajmund della Torre. Vsi ti zasedajo mesto kapitana⁶ Tolminskega. Pisatelj omenja še nekatere druge plemiče, ki bolj ali manj vplivajo na tok dogajanja v naši trilogiji, kot je plemič Puppis, ali pa grofje Cana, ki zastupijo Henrika III.

Cerkveni gosposki stoji nasproti posvetno gospostvo, ki ga predstavlja goriški grof Henrik, kasneje izvemo, da gre za Henrika Tretjega, in njegova žena Beatrice. V njegovem imenu tolminski zemlji načeluje plemič Pavel Bojan. Pisatelj omenja še koroškega vojvodo Alberta, ki pa nima neke vidnejše vloge.

Vsi zgoraj naštetih literarni liki, ki predstavljajo obe veji oblasti, so skorajda brez izjeme, obarvani izrazito negativno. Pisatelj jih v njihovih ravnanjih prikaže kot krute in požrešne krvnike, ki nimajo nobenega posluha za sočloveka. Lahko bi rekli, da je oblast oziroma vse, kar je na kakršen koli način povezano z njo, oznaka za slabo, nečloveško in nepredstavljivo. Med njimi skorajda ni nobenega, ki bi podložnemu kmetu naklonil kanček razumevanja. To lahko razberemo tudi iz naslednjih odstavkov, s katerimi pisatelj označi gastalda Feliksa, sina obubožanega furlanskega plemiča, ali pa divja plemiča – brata Villalta: “bil je (gastaldo Feliks) prav tako domišljav kot suh in bledičen; iz oči sta mu gledala napuh in razbrzdanost” (Navedeno delo, 18.). Kasneje zasledimo tudi nekaj o razbojniških plemičih Villalta: “Janez je bil debel, zastaven, s trdnim izrazom na ustnicah.

⁶ Načelnik določenega ozemlja.

Friderik je bil suhljat pohotnež in lisjak, brez sence plemenitosti. /.../ Friderikov grad je, obdan od skal in prepadov, na pol skrit v goščavi, čepel v strmini nad cesto blizu Čedada. V ta grad se nikoli ni zatekel kak poštenjak. /.../ Baje je grof tudi svojo prvo ženo pahnil v ta prepad. Nobeno čudo, če je šla groza pred njim in za njim.” (Navedeno delo, 82–83.)

Toda na nekaterih mestih vendarle začutimo avtorjevo simpatijo do oblastnikov, zlasti do grofov Goriških. Posebno naklonjenost do tlačana pokaže goriška grofica Beatrice. Sprva, ko osvobodi Živko, ki je bila njena dekla, kasneje pa na njeno prošnjo doseže tudi pomilostitev na smrt obsojenega Pavleta. Nekaj posluha za podjarmljenega človeka pokaže tudi Pavel Bojan, ki ga pisatelj označi takole: “bil je odločen in hraber plemič stare slovenske rodbine, ki je imel v Furlaniji posestva in pri goriškem grofu velik ugled. Bil je prav toliko dober kot strog, slovenskih besed je znal le toliko, koliko jih govori pastir, ki pol življenja ni prišel v stik z ljudmi; še te je po beneško zavijal. “ (Navedeno delo, 54.)

Tu ne moremo spregledati dejstva, da je Pavel Bojan naše gore list, od tukaj verjetno izhaja tudi pisateljeva delna prizanesljivost pri oblikovanju njegovega lika. V delu zasledimo, da je bil “mož železne pesti“ (Navedeno delo, 150.), ki pa je kljub vsemu vladal pravično in pošteno, zato so slovenski ljudje pod njegovo oblastjo živeli boljše kot pod roko patriarhovih nameščencev.

Tudi pri predstavitvi duhovniškega stanu izstopa dokaj opazna razlika med visokimi cerkvenimi dostojanstveniki in ljudskimi duhovniki. Tako prvi niso nič drugega kot v mašna oblačila preoblečeni krvniki, saj ne poznajo ne milosti in ne krščanskega usmiljenja. Pod pretvezo krščanstva in s posvečenim križem v roki morijo ravno tako neusmiljeno kot njihovi posvetni nasprotniki. Takšna sta oba patriarha (Pagano in Bertrand) Toda njuna ošabnost in razvrat ju na koncu pokopljeta. Pagano umre obubožan in od vseh zapuščen, njegovo truplo pa oskrunijo divji Villalti, ki so bili nekoč njegovi zavezniki. Tudi Bertranda doleti smrt v romanu Človek proti človeku.

Njim nasproti pa stoje duhovniki, ki izhajajo iz vrst domačega ljudstva. Čeprav so nekateri izmed njih izgubili spoštovanje pri ljudstvu, saj so se raje predajali tozemnim radostim, kot da bi živeli v skladu z božjo besedo, pa so med njimi tudi svetle izjeme, kot sta vikar Jurij

ali pa vikar Anton, "ki je bil dobra duša, /.../ ljudje so ponj hodili iz sosednjih far; poznali in ljubili so ga tudi zaradi tega, ker jim je poleg božje besede prinašal tudi zdravil in mazil, ki jih drugi duhovniki niso poznali." (Navedeno delo, 31.)

Če se pomaknemo po družbeni lestvici navzdol spoznamo literarne junake iz vrst tlačanstva. Ti so junaki v pravem pomenu besede. Čeprav nepismeni in neuki, pod bremenom neusmiljenih oblastnikov, težko dojemljivih krivic, je njihov slovanski duh neuničljiv. Iz te prvobitnosti in kmečke modrosti raste moč in upanje v svetlejšo prihodnost.

Rod tlačanske družine iz Modrejc, ki se znajde sredi vojne vihre med cerkveno in posvetno oblastjo, so hkrati tudi osrednji junaki naše zgodbe in sinonim za vse ostale neimenovane, tedanje in bodoče, slovenske sotrpine.

Začetnica rodu je mati Agata iz Modrejc. Čeprav se ji od vsega hudega omrači um, pa zna v svoji blaznosti prerokovati dogodke, ki se kasneje tudi uresničijo. Napove krvave jezdece, ki so pravzaprav Henrikova vojska na eni in patriarhova vojska na drugi strani. Vsi puščajo za seboj krvavo sled požganih in izropanih domov ter oskrunjenih deklet.

Njena preroška pesem je pravzaprav vodilni motiv celotnega romana:

"Bog je ukazal na nebeško stran/ tri velike ognje prižgati,/tri črne jezdece poslati./ .../ Pride in vpraša jih angel zlati:/ 'Krvavi možje, kam se vam mudi?'/ In vsi zapored mu odgovore:/Bog nas je poslal vse hiše požgati,/ vse stare Tolmince pomoriti,/ vsa mlada dekleta poloviti/ in jih v tuje dežele poslati ...' "

// "Prišlo bo hudo, stokrat hudo, /zemlja in zrak bosta morila ..."

// "Le ena mati, ki bo nosila,/ na deveto bo ušla goro,/ med zvermi bo porodila,/ položila sina na zemljo / .../" (Navedeno delo, 15.)

Mati Agata v svoji blaznosti napoveduje tudi konec te krvave dobe, saj bog v nebesih kuje sulice, meče, verige / .../ za prihodnje dni, ki jih bodo potrebovali bojevniki zoper grofe in bariče, galjote, vazale ... Seveda pa bo moralo preteči še nekaj časa, da se bo njihov čas iztek. (Navedeno delo, 66.) S temi besedami Bevk prikrito tolaži svoje bralce.

Značajsko pomembna tlačanska junaka sta tudi Agatina starejša sinova Ljubota in Štefan, ki se kot pobegla vojaka vrneta domov. Čeprav fizično in psihično izčrpana, vseeno zmoreta toliko energije in volje, da se do zadnjega upirata večno nasilnim in nenasitnim gospodarjem.

Pravi znanilec družbenih sprememb pa je najmlajši brat Toniš. Iz Štefanovega pripovedovanja vojnih zgodb, polnih bridkosti in krivic, spozna, kako človeka nevedno je takšno življenje. Sklene, da bo živel svobodno – brez poniževanj, tepežev, prisilnega dela, dajatev in drugega. Zato pred bratom in birači⁷ pobegne v težko dosegljivo samoto, kjer mu dela družbo "divji mož" Izbor, katerega preteklost se nam odstira po delcih, v celoti pa nikoli ne.

Izbor je nekaj posebnega. Že njegovo ime nakazuje na njegov poseben odnos do življenja, saj je eden redkih izbrancev tistega časa, ki živi po lastnih zakonih, stran od krvavih gospodarjev. Pisatelj nam razkrije, da je eden zadnjih poganov (veruje v Peruna), ki biva v tesnem sožitju z naravo. Je edini, ki je popolnoma svoboden. Svoje svobode ne želi žrtvovati za nobeno ceno, toda Toniš si v njem kmalu najde zaveznika in iskrenega prijatelja, navsezadnje tudi vzornika. Pisatelj pravi: " Zaradi bližine 'divjega moža' se nihče ni upal v tisti del gozda, le v daljavi so kdaj pele sekire. Toniš se je zavedal popolne varnosti, svoboda ga je opajala. Pomiloval je ljudi, ki so trepetali pred birači in pred gosposko. Ni imel gospodarja nad seboj, imel je le soseda, Izborja. " (Navedeno delo, 44.)

Pozitivno so orisani tudi ostali tlačanski literarni junaki. Tako Nežika, Štefanova žena, ki po moževi smrti pogumno vztraja na uborni domačiji. Obdeluje pusto zemljo, izpolnjuje zahteve zemljiškega gospodarja in skrbi za otroke vse dokler ne klone pod težo garaškega življenja. Tudi njene otroke doleti podobna usoda. Vsi trije sinovi (Florjan, Silvester in Jurij) morajo v vojsko, od koder se vrne le Florjan. Celo hči Živka se po spletu okoliščin znajde med vojaki. Živka je poleg Agate osrednji ženski lik Znamenj na nebu, saj se odlikuje po svojem pogumu in neverjetno požrtovalni ljubezni do Pavleta. Edini, ki pokaže šibek značaj je Silvester, ki verjetno iz mladostniške nezrelosti biračem izda sestro Živko.

⁷ Birači so bili nižji uslužbenci, ki so izvrševali odločbe sodne in zemljiške oblasti.

Izrazito črno-belo slikanje junakov, v smislu kar je tuje je zlo, kar je domače je dobro, nam pisatelj prikaže tudi z odnosi plemičev, ki so jih imeli z deklami.

Podoba gastalda Feliksa je ena najbolj mračnjaških, prežeta z nerazumljivo zlobo, s katero muči svoje podrejene. Z njimi ravna kot z igračami, ki jih, potem ko se jih naveliča, zavrže. Podobno stori tudi s svojo deklo Nežiko, kateri spočne sina, kasneje pa jo omoži s svojim podložnikom Štefanom. Štefan sprva svoje vsiljene žene ne mara, ravno zaradi tega, ker nosi otroka, njemu tako osovraženega človeka. Toda kmalu vzljubi njo in njenega sina Florjana, ki ga vzame za svojega. Feliks se za nezakonskega sina nikoli ni posebno brigal.

Usoda nezakonske matere doleti tudi Anico, Toniševo nesojeno nevesto. Roparskega grofa Friderika Villalta premami njena lepota in nedolžna milina, zato jo ugrabi in odpelje na svoj grad, čeprav je poročen s Hermينو. Anica mu rodi nezakonskega sina Pavleta, toda ljubosumna grofica jo ukaže umoriti. Hermina obžaluje to krvavo dejanje, medtem ko Friderik ne pokaže nobenih čustev. Osedla konja in odide na novi roparski pohod. Za umor mlade matere nikoli nihče ne odgovarja. Nekega dne pa se Pavle spet znajde na očetovem gradu. Resnica o njegovem rojstvu pride kmalu na dan. Friderik se tako nehote znajde v vlogi nezakonskega očeta, ki pa jo opravi dosti bolje kot plemič Feliks. Fanta obdrži na gradu, kjer odrašča skupaj z njegovim zakonskim sinom Robertom. Vendar pa, kljub svojim neverjetnim viteškim sposobnostim nikoli ne zasede mesta, ki mu po rojstvu pripada. V očeh plemiške družine ni nikoli enakovreden Friderikovemu zakonskemu sinu Robertu.

Srednji vek je tudi čas vitezov. Viteštvo je bilo neke vrste poklic, ki si ga moral opravljati dobro, če si želel preživeti v tistih negotovih časih. Vitezi v našem romanu večinoma izhajajo iz vrst visokega plemstva, saj je vsak plemič bil prisiljen braniti fevde, ki jih je dobil od deželnega kneza⁸ (oglejskega patriarha ali goriškega grofa). Toda v Znamenjih na nebu že zasledimo prve sledi propadanja viteškega ideala. Viteški turnirji so le še izgovor za izkazovanje blišča in naslajanje ob pobijanju nasprotnikov. To je še posebej razvidno iz nasilnih roparskih pohodov vitezov Villaltov, ki imajo na vesti marsikatero hudobijo (oskrnitev patriarhovega groba ali pa umor patriarha Bertranda). Govorimo o treh bratih Villalta: Friderik, Janez in Olderik. Med njimi ima najstrašnejši sloves ravno Friderik.

⁸ Knez je bil v fevdalizmu monarhični vladar ali poglavar politično samostojnih delov države.

Bratje ne upoštevajo nobene postave, ampak so sinonim popolne anarhije in razvrata. Zvesti so le sami sebi. Nekaj časa si jih na svojo stran pridobi patriarh Pagano, toda to zavezništvo ne traja dolgo.

Vitez pa je lahko postal tudi posameznik, ki se je rodil kot tlačan. To se je zgodilo Pavletu. Viteški naslov mu družina Villalto podeli, ko se izkaže s svojo izjemno hrabrostjo in zvitostjo ter iz zastraženega Čedada, ki je bilo precej časa družini naklonjeno mesto, reši sestrično Gislo in njeno mater Kunigundo. Gisla postane njegova viteška dama, kasneje pa nikoli uslišana ljubezen. Pavle tako postane celo nižji plemič, zvest svojim gospodarjem, toda naj so njegova junaštva še tako velika, v družini nikoli ne doseže enakovrednega položaja.

Pristnost srednjeveškega časa pisatelj popestri še z nekaterimi tipičnimi osebami in dogajanji tedanjega časa, s katerimi nam pričara občutek daljne preteklosti. Izvemo za cerkvene procesije, ki molijo k svetnikom, da jih ubranijo kobilic in kuge; in za bičarje.⁹ Že na začetku trilogije nas v dogajanje popeljeta potujoči sholarius in puščavnik. Potem so tu biriči, katerih imen nikoli ne izvemo. Že to, da jih Bevk primerja s škorpionji, pomeni, da so nosilci vsega hudega in zla, ki lahko doleti tlačane.

V delu zasledimo tudi potujoče pevce in igralce. Največjo pozornost zbudi zaigran prizor, ki prikazuje napad Villaltov in oskrnitev patriarhovega trupla; mimogrede nas spomne na podoben motiv iz Shakespearovega Hamleta. Iz te množice zabavljačev pa izstopa trubadur Gutfridi. S svojimi pesmimi in sladkim govorjenjem je pravi osvajalec ženskih src. Priljubljen je tako pri osamljenih grajskih gospeh (Hermina) kot pri kmečkih dekletih. Poseduje neverjetno veselje do življenja in je vseskozi vedrega značaja. Čeprav je tujec, je njegov lik prikazan pozitivno in optimistično vse do samega, skoraj tragikomičnega konca, ko v pijanosti pade v jamo kužnih trupel.

V vsej njegovi groteskno smešni podobi spoznamo tudi ranocelnika Parapapa, najbolj izstopa ravno v obdobju kuge, ko preoblečen v ptiča strahopetno hodi od bolnika do bolnika.

⁹ Bičarji so bili pripadniki srednjeveške krščanske sekte, ki je z javnim bičanjem delala pokoro za svoje grehe. Pojavljali so se zlasti v obdobju kuge ali drugih podobnih nesreč.

Tudi meščanstvo je v Bevkovih romanih prikazano kot leglo razvrata, pohlepnosti (Ingalpreto, nekatera židovska imena),

4.6 Nacionalna dimenzija Znamenja na nebu

Pojem nacionalnega si bomo ogledali v razmerju do nacionalnega porekla, jezika, zemlje in nekaterih etnoloških značilnosti.

O nacionalnem poreklu cerkvene in posvetne gospode lahko sklepamo že iz njihovih imen. Za boljšo preglednost si oglejmo tabelo¹⁰. Cerkvono plemstvo zastopajo goriški grof Henrik III. in njegova žena Beatrice ter Pavel Bojan, ki je izjema, saj nam že njegovo ime pove, da nosi slovenske korenine, na kar nas opozori tudi pisatelj.

Cerkveno gospodo pa predstavljajo: patriarh Bertrand de St. Ginnes, patriarh Pagano della Torre, njegov nečak Rajmund della Torre, Branco de Grossi, gastaldo Feliks, Viljem de Razzi. Ne smemo zaobiti roparskih vitezov treh bratov Villalta: Janez, Friderik in Olderik; in čedadskega viteza Diatmara.

Iz njihovih imen lahko razberemo, da vladajoči razred sestavljajo tujci, ki so večinoma italijanskega porekla, saj gre za območje slovenskega Primorja. Nekaj pa jih je tudi francoskega (Bertrand de St. Gines) ali nemškega porekla (koroški vojvoda Albert), saj vemo, da so posamezne plemiške družine velikokrat povezovale sorodstvene vezi.

V trilogiji slovenskega plemstva skorajda ne zasledimo. V Krvavih jezdecih je mimogrede omenjen neki kobariški plemič Čuk, kjer izvemo, da so ga napadle kobilice. Iz njegovega priimka lahko sklepamo, da gre za slovenskega plemiča, toda Bevk nam posreduje premalo podatkov, da bi to lahko z gotovostjo trdili. Na slovenske korenine nas opozori pisatelj z likom Pavla Bojana, ki naj bi bil "plemič stare slovenske rodbine." (Navedeno delo, 54.) Edini plemič, v katerem se pretaka kri slovenske tlačanske matere in tujega očeta, je Pavle. Toda on nikoli ne poseduje zemlje ali kakšnih drugih bonitet, ki se tičejo plemiškega stanu. Iz besedila lahko predvidevamo, da se nauči sporazumevanja v obeh jezikih in živi v dveh različnih svetovih, toda njegov konec je vseeno tragičen.

¹⁰ Glej stran 40.

Plemstvo se sporazumeva v sebi lastnem jeziku, tj. italijanskem, nemškem ali francoskem, in največkrat ne razume jezika svojih podložnikov. Konkretni primere tujega besedišča v delu samem ne zasledimo, lahko pa jih razberemo med vrsticami. Izjema je gastaldo Feliks, sin obubožanega furlanskega plemiča, za katerega pisatelj posebej poudari, da razume in celo govori slovensko in ravno tako dobro pozna tudi šege in navade slovenskih ljudi. (Str. 150)

Tolminska zemlja je bila v rokah trenutnega cerkvenega ali posvetnega kneza, slovenski kmet svobodnjak¹¹ jo je imel le toliko, da je lahko preživel svojo družino, ki pa je bila navsezadnje, skupaj z njim, last fevdalnega gospoda. Da je bil tlačan le marioneta v rokah svojega trenutnega gospodarja, nam slikovito priča, kako Štefanovo družino samovoljno preselijo v neobljuden kraj. Ti pa morajo biti povrh še hvaležni, da se jim ni storilo še kaj hujšega.

Nacionalno čustvo se pri bralcu prebuja tudi ob poimenovanjih domačih krajev: Tolmin in njegova okolica, hribi, Koritnica, Zarakovec, Peči, Otavnik, Porezen, Pečine, Nadiška dolina, Baška grapa, Gorica, Kozlov rob in Dvor ... Zaradi pristnejšega sloga, s katerim pisatelj želi čim bolj verodostojno prikazati razmere srednjeveškega časa, izbere tudi stara poimenovanja nekaterih zemljepisnih danosti (Modrejce, Karnija), tudi Sočo poimenuje z Belo vodo.

Nikakor ne moremo spregledati povezanosti med nacionalnim poreklom posameznih junakov in izrazito romantičnim slikanjem njihovih značajev. Tuje gospostvo je moralno šibko in je po večini prikazano izrazito negativno. To so kruti, pohlepni, moči in krvi željni, včasih pa celo strahopetni ljudje (patriarh Pagano ob koncu svojega življenja).

Vseeno pa se zdi, da Bevk v večji meri simpatizira z oblastjo goriških grofov, saj so bili za razliko od stalno nezadovoljnih patriarhovcev precej bolj prizanesljivi pri svojih zahtevah do tlačana. Zato ni nenavadno, da pod njihovim imenom služi Pavel Bojan "mož železne pesti in svetle pravice", (Str. 150). Tudi v grofici Beatrice je moč zaznati človečnost in naklonjenost do podjarmljenega ljudstva.

¹¹ Svobodnjak je bil kmet v fevdalizmu, ki je imel lastno zemljo in je bil pravno svoboden; toda večina njih je bila podložna fevdalcem.

Nasproti njim pa so v domačih imenih oseb upodobljeni tisoči tolminskega ljudstva, ki pogumno prenašajo svojo usodo, služijo svojim gospodarjem, nekateri so pravi junaki (Toniš, Pavel, Živka), ki se spretno upirajo nasilju in krivicam ter pogumno zrejo v negotovo prihodnost.

5. ČLOVEK PROTI ČLOVEKU

5.1 Bibliografski podatki

Bevkov roman Človek proti človeku predstavlja snovno in idejno nadaljevanje trilogije. Delo je razdeljeno na pet tematskih delov: Uporniki, Ljubezen, Uboj, Kazen in Sokol. Vsak del posamezno pa je sestavljen iz petih poglavij.

V zgodbo nas vpelje prolog (Pismo), ki je pravzaprav pismo duhovnega brata Rafaela stanovskemu bratu Frančišku, v katerem se seznanimo s težkimi razmerami tedanjega časa, delo pa se zaključi z epilogom (Pevec).*

Roman je izšel leta 1930 v založbi Goriške matice. Jugoslovanska knjigarna je leta 1937 delo ponatisnila kot 3. knjigo Izbranih spisov. Leta 1958 pa je DZS knjigo ponovno izdala kot 6. knjigo Izbranih spisov s spremno besedo Franceta Koblarja.

Snov je povzeta po zgodovinskih dogodkih, ko uporniški plemiči s Henrikom III. na čelu sklenejo zaroto proti tedanjem patriarhu Bertrandu de. St. Ginnesu in ga umorijo. Patriarh ni bil samo poglavar oglejske cerkve, ampak tudi posvetni knez Furlanije, Istre in Kranjske, zato so mislili, da si bodo z njegovo smrtjo prilastili novih posestev in s tem razširili svojo moč ter oblast. Toda zadeve se zapletejo, ko pokojnega patriarha nadomesti novi – Nikolaj Češki, brat cesarja Karla IV., ki se nad morilci kruto maščuje.

5.2 Fabula

Delo nadaljuje dogajanje trilogije. Zajema zgodovinski čas od leta 1349 do leta 1350. Isti je tudi zgodovinski prostor, ki zajema območja Cerkljanskega, Furlanije (Čedad, Videm), Gorice in se razširi še v Padovo.

Zgodba se začne v Cerkljanski dolini. Na vzpetini se dviga grad, ki ni nobena trdnjava. Podoba lesenega gradu je pravzaprav prispodoba nemoči in ubornosti njegovih gospodarjev. V njem živi še eden zadnjih slovenskih plemičev – Božidar.

Božidar se poroči s koroško plemkinjo Adelgardo. Rodita se jima hči Irena, dve leti kasneje pa še sin Jeronim, ki so ga klicali Jerko. Adelgarda zgodaj umre. Tako Božidar pošlje sina na grad (Črna skala) ženinega svaka, Jakoba Carrara, da bi ga ta naučil viteških umetnosti. Tam se zagleda v lepo, a preračunljivo grajsko hči Ziliolo. Toda njune poti se razidejo, ko mora Jerko oditi domov.

Jerko in Irena sta po duši in telesu bolj podobna materi kot očetu. Čeprav se Jerko hitro priuči viteških veščin, se v njem budi še neka druga ljubezen, ljubezen do božje besede, ki mu jo posreduje redovnik Rafael. Njuni verski razgovori ju zelo zbližajo.

Jerko kot mladenič niha med viteštvom in božjo besedo. Tehnica pa se privesi na stran drugega, ko na viteškem dvoboju smrtno rani svojega prijatelja. Boleč spomin na umirajočega Luitpolda ga privede do odločitve, da ne bo nikoli postal vitez. Očeta njegova odločitev močno prizadene, zato ga razdedini. Jerko si nadene novo ime – Fortunat in se odpravi v svet, kjer skupaj s fanatičnim klerikom Elijo širi božjo besedo ter zdravi bolnike.

Doma ostane Irena. Božidar ji izbere ženina, ki ga ona ne ljubi – roparskega viteza Volderika iz Poljanske doline. Toda Irena se zaveda, da v premoženjsko skromnem položaju, v katerem se nahaja njihova družina, nima ravno veliko besede pri izbiri ženina, zato ne nasprotuje očetovi volji.

V deželi divja vojna med patriarhom in plemstvom. Tudi Božidar odide v boj. Nekega dne pa se po pomoč na cerkljanski grad zateče plemič Friderik de Portis, ki ga rani Volderik. Irena se kljub premagovanju lastnih čustev vanj strastno zaljubi. Toda Portis pripada taboru upornih plemičev, ki so sovražni patriarhu Bertrandu. Zato je tudi nasprotnik njenega očeta, ki vse življenje zvesto in vdano služi patriarhu.

Ko Božidar izve, koga je Irena negovala, se odloči, da Friderika poišče in pokonča. Toda pri nameri ga prehití smrt. Umre v sinovih rokah, potem ko si drug drugemu odpustita za vse krivice in napake. Božidar pred smrtjo privoli v Irenino poroko z vitezom de Portisom.

Irena in Friderik se neizmerno ljubita. Toda njuna ljubezen ne traja dolgo. V njegovi hiši v Čedadu se namreč zbirajo uporni vitezi: Robert Villalta, grofi Mils, Frangipani, celo Manjhard (brat Henrika III.), ki izglasujejo smrt patriarha Bertranda. Temu de Portis odločno nasprotuje, saj se zaveda krvavih posledic.

Robert Villalta s svojimi hlapci umori patriarha, kar sproži pravi val nezadovoljstva. Tisti, ki so še prej verjeli in podpirali upornike, se sedaj postavijo na stran patriarhovih zaveznikov. Novi patriarh Nikolaj se nad upornimi vitezi kruto maščuje, jih preganja in mori, požiga njihove gradove in hiše. V tem krvavem boju pade tudi Robert Villalta. Izda ga lepa "čarovnica" in patriarhova vohunka Akvilegija ter se mu tako maščuje za njegovo brutalno ravnanje, ko ji na njegov ukaz odrežejo jezik. Tudi de Portisa, čeprav nedolžnega, pokončajo z razčetverjenjem.

Jerko sleče svojo meniško haljo, s katero je skoraj leto dni prepričeval obe nasprotni strani, naj odložita meč, in si nadene viteško opravo. Ob vseh grozotah, ki se dogajajo, ne zaupa več v božjo milost. Odide domov, da pred Volderikom besom ubrani očetov grad in sestro.

Irena in Jerko se zavedata, da sama ne bosta uspela rešiti gradu. Zato zaprosita za pomoč bratranca Alberta, ki pa žal pride prepozno. Jerko noče prepustiti domačega gradu divjemu plemiču. Zato ga brani tako dolgo, dokler se Ireni in Ambrožu ne posreči pobegniti skozi skrivni rov, nato pa ga požge. V plamenih ugasne tudi njegovo življenje. Irena se s polbratom Ambrožem in malim sinom sicer reši, toda preslabotni otrok ji umre. Vsa nesrečna in osamljena se, po tedanjem običaju, da živa zazidati.

Božidarjev rod nadaljujeta njegov nezakonski sin Ambrož in trubadur Vigando, ki vsak s svojo izbranko odideta v neznano, upajmo, da boljšo oziroma svetlejšo prihodnost.

5.3 Simbolika

Tudi v Človeku proti človeku je prisotna simbolika.

Že sam naslov dela Človek proti človeku, kaže na nek vesplošen upor, ki kot posledica kaotičnega časa poteka na vseh družbenih ravneh: tlačan se upira grabežljivemu plemiču, ta se upira knezu, otroci (Irena in Jerko) se upirajo očetu.

Delo opisuje krvavo in nasilno obdobje človeške zgodovine, kjer odpovejo vsi mehanizmi moralnega ravnotežja. Človek je bil človeku rabelj, zato nikoli nisi vedel, kdo je prijatelj in kdo je sovražnik. Šlo je za čas vohunov, ovaduhov in lažnih prijateljev.

Če v trilogiji spremljamo usodo malih ljudi – tlačanov, ki se borijo z vsemi demoni zla svojega časa: krvave vojske, kobilice, lakota, kuga; so v obravnavanem romanu v ospredju življenjske usode plemenitašev (tragične usode Irene in Jerka ter Friderika de Portisa), ki jih njihova plava kri ne reši pred težkimi življenjskimi preizkušnjami, pred krivicami, izdajami in nazadnje pred tragičnim koncem.

Najbolj vidni simboli:

Božidarjev grad je simbol majhnosti in nepomembnosti svojih prebivalcev. Že zunanji videz gradu, ki je bil večinoma lesen, torej lahko dosegljiv in zapisan hitremu uničenju, prikazuje propadanje in nemoč. Takšen je bil tudi Božidar, katerega se ljudstvo ni balo, saj je bolj kot meč vladala tradicija in ugled njegovega rodu. Njegov rod je priznal tujo oblast in ji celo zvesto služil, tako kot je Božidar zvesto služil patriarhovi vojski vse do smrti.

Razbitje čaše: patriarhu Bertrandu se v rokah razbije čaša, kar nakazuje na njegovo bližajočo se smrt. Res ga umorijo uporniki, na čelu z Robertom Villalta.

*Simbolika sokola**

Celotno delo je zgrajeno na simboliki svetlejše prihodnosti za slovenske ljudi. Zlasti za Primorce. Simbolen je čas, ki tudi med plemiškimi vrstami terja krvave žrtve. Z Irenino in Jerkovo smrtjo se zdi, da je vse izgubljeno, toda bodočnost, čeprav negotova, je vendarle zagotovljena. Vidimo jo v Božidarjevem nezakonskem sinu Ambrožu. Možu, čigar rojstvo ni bilo načrtovano in je skoraj do samega tragičnega propada rodbine živel v senci lastne družine. Ambrož je pravi simbol preživetja in upanja v prihodnost.

5.4 Socialna razsežnost

V danem poglavju so predstavljeni medsebojni odnosi in ravnanja posameznih literarnih oseb. Tudi tu so izpostavljene nekatere kategorije kot:

Diplomska naloga

- a) odnosi med cerkveno in posvetno gosposko (uporniki)
- b) odnosi med plemstvom in tlačani
- c) odnosi plemičev do svojih nezakonskih otrok
- d) odnosi med moškim in žensko
- e) pomen viteštva

Tudi tu me podobno kot v istoimenskem poglavju trilogije zanimajo iste stvari. Na primer, ali pripadnost določenemu družbenemu stanu narekuje neke specifične značajske lastnosti literarnih oseb in drugo.

Človek proti človeku je tematsko nadaljevanje trilogije, zato ni nepričakovano, da naletimo na nekatere iste junake, zlasti iz vrst plemstva. Toda središče romana predstavlja grad slovenskega plemiča Božidarja pri Cerknem na Goriškem in usoda njegovih potomcev, sina Jerka ter hčere Irene. V Znamenjih na nebu je v središče dogajanj postavljena usoda slovenskega tlačanstva.

Še vedno sta si nasproti dva tabora – cerkveni poglavar in posvetno plemstvo. Papeško zastavo branita patriarh Bertrand de St. Ginnes, po njegovem umoru, ki ga zakrivi Robert Villalta, pa tron cerkvenega poglavarja zavzame Nikolaj, ki je brat nemškega cesarja Karla IV. Proti Bertrandu se borijo posvetni vitezi, ki si vsi, skoraj brez izjeme želijo polastiti patriarhovih posestev, vodi jih pohlep. To so: goriški grof Henrik III., njegov brat Majnhard, Robert Villalta, Frangipani, grofi Mils, Colloretto, Castellerio, Spilimbergo, vsi ti skujejo tudi zaroto proti Bertrandu.

Vitezi naj bi predstavljali nek ideal tistega časa, bili naj bi pošteni in pravični, zato naj ne bi prelivali krvi zgolj iz užitka. Toda v Človeku proti človeku se ideal viteštva začne opazno rušiti. To se najbolj opazi pri uporniških vitezi, na čelu katerih je celo goriški grof Henrik Tretji. Edini posvetni vitez, ki ni želel imeti opravka s patriarhovo smrtjo in ji je tudi močno nasprotoval, je bil vitez Frederiko de Portis. Res, da se je boril na strani upornikov, toda njegov boj nista usmerjala srd in sovraštvo, temveč prepričanost, da bi bila dežela pod okriljem posvetnega plemstva deležna večjega blagostanja in miru. Je eden zadnjih, ki še verjame v stare viteške ideale, čeprav ga na koncu ravno to tudi pokoplje. Friderik je vitez, ki je v nasprotju svojih soborcev, plemenitega srca, njegova dejanja so premišljena, njegovo nasprotje pa je divji in brezkompromisni Robert Villalta. Zvest

viteškim načelom pa ostane tudi Božidar, ki vse do svoje smrti zvesto služi patriarhu Bertrandu, kljub temu da so ga uporniki nagovarjali na zaroto (po junaštvi je podoben Pavletu in Ambrožu). Nasprotje teh značajev je preudarni plemič Jakob Carrara – svak pokojne Božidarjeve žene. Pri njem se je Jerko naučil tudi veščin viteškega bojevanja. Snubijo ga uporniki, a Jakob noče zavzeti nobene strani. Toda na koncu je ravno on tisti, ki izda lastno kri. Patriarhovim galjotom oznani ubežnika Friderika, Ireninega moža, in je tako posredni krivec tragičnega propada Božidarjeve rodbine.

In sredi teh nemirnih časov bije svoj boj za obstanek tudi poslednji rod slovenske plemiške družine – Božidarjev rod. Božidar, ki nosi v sebi plemiško kri, pa ni mogočen in pomemben vazal.¹² Njegov skromni grad priča o nepomembnosti in majhnosti svojih lastnikov. Božidarjevi tlačani so gospodarja spoštovali, a se ga niso bali. Bil je strog, toda krutosti ni poznal. (Str. 14)

Božidar želi svoja zakonska otroka vzgojiti v duhu tedanjega časa. Sin mora postati neustrašen vitez, hči pa ubogljiva in pokorna grajska dama, vešča določenih veščin. Toda njegove sanje se razblinijo, saj se mu oba otroka upreta. Jerko, ki je vseskozi nihal med trubadurstvom in viteštvom, se spletom okoliščin odloči, da postane oznanjevalec božje besede. Irena pa se upre očetovi volji, ko odkloni poroko s krvoločnim roparskim vitezom Volderikom ter se poroči s Friderikom, vitezom očetu nasprotnega tabora. Čeprav je Božidar ljubil svoja otroka, ju je znal tudi kaznovati. To vidimo, takrat ko hoče omajati Jerkovo voljo, da bi odšel po svetu, in ga zato zapre v grajsko ječo. Skrivaj pa ljubi tudi svojega nezakonskega sina Ambroža, ki ga ima z deklo Nežko. Res, da Ambrož zaseda mesto hlapca, toda ko ga njegov krušni oče želi tepsti, mu Božidar to prepreči.

Ambrož je pravzaprav najbolj podoben svojemu lastnemu očetu, tako po zunanosti kot po vztrajnosti in zvestobi. Že zgodaj se mu razkrije skrivnost njegovega rojstva in pretekli dogodki nepojasnjene gospodarjeve naklonjenosti dobijo smisel. Težko mu je, ko ga lastna sestra pahne v Volderikove roke, s čimer hoče rešiti grad. Toda odpusti ji, saj Irena takrat še ni poznala resnice. Vsi trije Božidarjevi otroci si v najbolj kritičnih trenutkih pomagajo,

¹² Vazal in vazalstvo

brez očitkov ali sovraštva. Na koncu med njimi zaživi prava bratska ljubezen, česar pa ne moremo trditi za Pavletov in Robertov odnos v Znamenjih na nebu.

Najnižje na družbeni lestvici se nahaja tlačanstvo. Navadno so to Božidarjevi hlapci in dekleta, ki živijo znotraj grajskih zidov. Spoznamo Nežko, Ambroževo mater, ki je spočela sina s svojim gospodarjem, ki pa ga je za razliko podobnih primerov, tudi ljubila. Ljubila pa je tudi Božidarjeva zakonska otroka – Ireno in Jerka. Nežka jima pomeni nadomestilo, za njuno prezgodaj umrlo mater, za kar sta ji Irena in Jerko na nek način tudi hvaležna. Nežka se je morala poročiti z Matijo, zvestim Božidarjevim hlapcem. Ta je bil svojemu gospodarju vdano zvest, čeprav ga je razjedalo dejstvo, da je Božidar Ambrožev oče. Ravno zaradi tega je Matija pretepal svojo ženo, saj se ni mogel sprijazniti z Ambroževim rojstvom. Nežka je svojega sina neizmerno ljubila, medtem ko Matija včasih ni znal skriti tihega prezira, ki ga je čutil do njega. Čeprav ga je na svoj način imel rad.

Potem so tu še nekatera tlačanska imena, kot sta grajski dekli Marta ali pa Križna, ki so spremljava našim osrednjim junakom. Večinoma so to tlačanski ljudje, ki so v neposredni povezavi z Božidarjevo družino. Ker gre za hlapce in dekleta, so to nesvobodnjaki. Zelo malo spoznamo kmetov svobodnjakov. Izvemo le to, da so bili naklonjeni svojemu gospodarju, zlasti so cenili Ireno, ki so ji za poročno darilo poklonili sokola Iskro, sokol je pravzaprav simbol Božidarjeve družine, saj ima njihova zastava v grbu sokola.

Poleg Irene, ki je bila zelo naklonjena svojim tlačanom, pa se najbolj zave pomembnosti tlačana in začne razumeti njihovo bivanje tudi Friderik de Portis. *246/7

V tej pisani srednjeveški družini pa ne smemo pozabiti na lik trubadurja Viganda, ki je pravzaprav slovenskega rodu, saj je bil krščen za Antona. Ker pa je bila doma revščina, se je odpravil po svetu. Bil je pravi burkež. Rad je prepeval, igral na kitaro in bil prava zakladnica različnih bajk in vraž. Znal je čudovito besedičiti, zato je z lahkoto očaral ženska srca. Bil je De Portisov hlapec, zanj je pisal pisma in uganjal najrazličnejše norčije, s katerimi je kratkočasil svojega gospodarja.

Poleg visokih cerkvenih dostojanstvenikov, kot sta patriarh Bertrand in patriarh Nikolaj, ne zasledimo veliko imen domačih duhovnikov. Poimensko spoznamo samo enega potujočega duhovnika Baltazarja, toda svoj poklic nam razodene šele proti koncu romana. Prvič se z

njim srečamo kot Božidarjevim zapornikom, ki mu Jerko pri očetu izprosi svobodo. Potem se z Jerkom ponovno srečata. Baltazar ga napade kot razbojnik. Jerku ob ognju zaupa svojo življenjsko zgodbo, ta pa ne more verjeti, da ima pred seboj duhovnika. Baltazar mu pojasni, da je opustil poklic, ker je izgubil vero v boga. Na koncu se Jerku oddolži tako, da mu pomaga braniti grad pred Volderikovimi galjoti in pri tem izgubi življenje.

Zanimivo je da patriarha nista obarvana tako negativno kot so to v trilogiji. Za Bertranda lahko preberemo: Citiraj!!!Tudi Nikolaj na nek način ni popolnima negativna oseba, saj želi vzpostaviti red v deželi. Bertrandove krvnike res kruto kaznuje v opomin bodočim upornikom, toda po maščevanju kriči tudi množica.

Tudi motiv čarovništva je ravno tako prisoten kot v Znamenjih na nebu. Spoznamo lepo Akvilegijo, ki zna iz zelišč napovedovati prihodnost. Ker je lepotica, svoje ženske čare spretno uporablja pri vohunjenju za patriarhovce. Pri tem jo zasači Robert svojem vojaškem taboru. Najprej jo hoče ubiti, potem pa si premisli in ji ukaže odrezati jezik. Še prej mu Akvilegija prerokuje in mu napove, da bosta umrla na isti dan. Prerokba se uresniči.

Zanimiv je tudi odnos Božidarja s svojimi otroci. Ambrož je bil samo leto dni starejši od Jerka, zato sta preživela veliko časa skupaj, igrala sta se skupaj in se skupaj učila viteštva. Ko so ju poslali na Črno skalo, sta si bila v uteho med tujimi ljudmi, toda prava prijatelja nista nikoli postala, pa tudi sovražnika ne. Njuni življenjski poti se ločita, zbližata se šele na koncu. Bila sta si zelo različna, Ambrož je bil tako po zunanosti kot po osebnostnih potezah izrezan oče, medtem ko je bil Jerko živa podoba svoje matere. Ker je Božidar skrivaj ljubil svojega nezakonskega sina Ambroža, ni dovolil, da bi se mu zgodilo kar koli slabega. Tudi Volderik je hitro sprevidel Božidarjevo veliko naklonjenost do Ambroža, kar izkoristi sebi v prid. Božidar pa je zelo ljubil tudi svoja zakonska otroka, čeprav je bil na zunaj z njima trdosrčen. Toda njuna značaja, njune potrebe in želje so bile v velikem nasprotju od tistega, kar si je sam želel in pričakoval. Močno ga prizadene, ko se sin odpove dediščini in odide v svet, še bolj pa je presenečen, ko Irena prelomi zaroko z Volderikom.

Hudo je, ko izvemo, da je Matija večkrat grdo ravnal z Nežko, celo pretepal jo je. Čeprav jo je na nek način imel rad, ji ni mogel odpustiti, da je gospodarju rodila sina. Zanimivo pa

je, da se Božidar ni grdo obnašal do Nežike, saj je njegovima otrokoma nadomeščala prezgodaj umrlo mater. Oba sta bila zelo navezana nanjo. Tudi Nežka ni prezirala svojega gospodarja, temveč ga je kot dekle celo strastno ljubila, potem pa mu do smrti ostala zvesta služabnica.

V romanu *Človek proti človeku* je po mojem mnenju najbolj negativna ženska oseba, plemkinja Ziliola – hči Jakoba Carrare. Čeprav beremo, da je po zunanosti izredno podobna svoji sestrični Ireni, je po duši preračunljiva, željna moči, slave in bogastva. Vse to si želi pridobiti s poroko s Henrikom Tretjim. Toda poročni zvonovi jima dolgo ne zazvonijo, saj se mora goriški grof zaradi vpletenosti z zarotniki v patriarhov umor, umakniti s prizorišča. To Ziliolo razjezi in prizadene hkrati, in ko vidi, kako srečna sta v svoji ljubezni Frederik in Irena, Friderika kot upornika izda patriarhovim možem. Nekoč je tudi sama ljubila Frederika, toda njej je šlo za ime in bogastvo, ki pa ga ta ni premogel v tolikšni meri kot Henrik.

Ziliolin lik nas spominja na Irmingardo iz *Znamenj na nebu*.

Obe deli se povezujeta s tragično usodo pozitivnih junakov. Pavle je po krivem obtožen umora Ingalpreta in Diatmara, pri obtožbi pa sodeluje celo njegov polbrat Robert Villalta. Tudi De Porisa obdolžijo nedolžnega, čeprav je bil ravno on tisti, ki je patriarhovemu umoru odločno nasprotoval. Za oba junaka prosita milosti ženski, ki ju ljubita. Toda oba končata tragično. Pavle podleže za kugo, De Portisa pa javno razčvetverijo.

5.5 Nacionalna razsežnost

Tudi v tem delu se izmenjuje tako cerkveno kot posvetno plemstvo, ki je večinoma tujega porekla, največkrat italijanskega (IMENA) ali nemškega. Razlika v primerjavi s trilogijo pa je v zadnjih ostankih slovenskega plemstva, ki ga predstavljajo Božidar in njegova otroka Irena in Jerko, toda tudi v njiju se ne pretaka čista slovenska kri, saj je njuna mati

koroška plemkinja. Izjema je Božidarjev nezakonski sin, ki ga ima z deklo Nežko. Ambrož je pravi Slovenec in kot tak vreden naslednik oziroma nadaljevalec svojega rodu.

Pisatelj nam razkrije, da se je Božidar navzel navad in lastnosti nemških in furlanskih plemičev, zato je imel razen svojega imena in jezika le malo skupnega s svojimi podložniki. Toda ti so ga vseeno imeli radi in ga spoštovali, čeprav je znal biti tudi grob kot vsak gospodar. Edini, ki se zaveda pomembnosti tlačana, je Friderik de Portis, ko se pred zasledovalci zateče v tlačansko koč. Spozna, da so to prav tako ljudje s podobnimi tegobami, željami, potrebami in z lastnim jezikom, katerega se plemiška gospoda navadno ni nikoli potrudila razumeti. Jezik gosposke je bil bič in kaznovanje že ob najmanjšem upor, za kar pa ni bilo potrebno znanja govorjene slovenske besede.

Božidarjeva veličina se zrcali v potrebi po ohranitvi rodne grude. Res, da je njegova zemljiška zapuščina prednikov uborna v primerjavi z ogromnimi posestvi tujih knezov, toda vseeno se je zanjo vredno boriti.

6. ANALIZA SOCIALNE IN NACIONALNE RAZSEŽNOSTI OBRAVNAVANIH DEL

Iz analize **socialnih** in **nacionalnih** razsežnosti Bevkovih obravnavanih del je razvidno, da obstajajo nekatere skupne značilnosti med romanoma Znamenja na nebu in Človek proti človeku.

Obe deli zajemata isti zgodovinski prostor in čas, pa tudi dinamika družbenih razmer je podobna. V Znamenjih na nebu se nam razkrijejo imena zgodovinskih osebnosti, ki najdejo svoje mesto tudi v romanu Človek proti človeku (patriarh Bertrand, Robert Villalta), zato lahko govorimo o tetralogiji, čeprav vemo, da je pisatelj med obema deloma napisal še dve književni deli.¹³

Pisatelj je iz omenjenih zgodovinskih virov izvedel, da je bila Tolminska bogata dežela tistega časa. Tako je v obravnavanih delih s predstavitvijo zgodovinskih osebnosti,

¹³ To sta zgodovinska povest Umirajoči bog Triglav in trodelni roman V zablodah.

uporabo takratnih ljudskih šeg in navad (cerkvene procesije, ženitovanjski običaji, pogrebne navade, viteški turnirji ...) in ob upoštevanju številnih naravnih nesreč uspešno ustvaril atmosfero daljne preteklosti, kamor je postavil tudi izmišljene literarne junake.

Vseeno pa obstajajo razlike. Socialna dimenzija v obeh delih sicer zavzema osnovne tri fevdalne družbene razrede, toda simpatija avtorja je na strani slovenskega človeka, pa naj si bo tlačana ali plemiča.

Tako se v Znamenjih na nebu pred nami zvrstijo kar trije rodovi iste tlačanske družine iz Modreje. Ti ljudje na svoji trnovi poti skozi življenje največkrat stopajo v konfliktna razmerja s svojimi tujimi gospodarji, prav tako pa so tudi mesta zanje polna pasti, nepoštenih in oderuških ljudi, saj nanje prežijo razni zaslužka željni oderuhi v podobi krčmarjev in Židov.

Tako iz prvega rodu Štefan in Ljubota prideta navzkriž z gastaldom in biriči, kar se zanju konča tragično. Edini, ki se bolj ali manj uspešno izmika gosposki in njenim krvnikom, je Toniš, kateremu pa po smrti Urške in Anice ne uspe več ustvariti družine. Živi za to, da pomaga sorodnikom in kljubuje razmeram. Od Štefanovih in Nežikinih štirih otrok preživita le Florjan in Živka, ki sta začetek novega in upanje v prihodnost.

Lahko bi rekli, da so v Znamenjih na nebu osebe predstavljene precej idealizirano. Neslovenci, ki so zastopniki cerkvenega in posvetnega gospostva ter meščanstva, so večinoma prikazani kot neusmiljeni krvniki, željni bogastva, ki ga neusmiljeno stiskajo iz rok podjarmljene množice. Tako si tujci hkrati s tolminsko zemljo pokorijo tudi ljudi, ki morajo s tlako, prisilno vojaščino in robovanjem! služiti svoji gospodi. To so ljudje, ki so brez kakršne koli osebne svobode (nesvobodnjaki). Takšno življenje v nekem določenem obdobju živijo tudi Nežika, Anica in Živka. Nežika in Anica celo spočneta otroka s svojima nadrejenima, za kar slednja plača z življenjem. Živka pa ima to srečo, da pride v roke goriški grofici, ki premore nekaj razumevanja za malega človeka. Zato lahko rečemo, da je Beatrice izjema, ki zamegli zlobo in nečlovečnost ostalih oblastnikov v Znamenjih na nebu.

Tudi v drugem romanu najdemo dva plemiča, ki sta naklonjena slovenskemu tlačanu, in sicer Frederik de Portis in Irena. De Portis se njihove pomembnosti zave šele takrat, ko je

sam preganjan. Uvidi, da so tlačani ravno tako ljudje, ki imajo podobne želje, potrebe in hrepenenja, kot jih imajo oni.

V Človeku proti človeku tako stopi v ospredje plemstvo, toda ne katero koli plemstvo, ampak slovensko plemstvo, ki ga v Znamenjih skorajda ne zasledimo, razen seveda, plemiča Pavla Bojana, ki je potomec stare slovenske družine. V tem delu so glavni junaki slovenski plemič Božidar, njegova otroka, Irena in Jerko, ter njegov nezakonski sin Ambrož.

Božidar ni krut in neusmiljen gospodar svojim cerkljanskim podložnikom, kar lahko pripišemo dvojemu: prvič zato, ker sam ni bil ne vem kako mogočen plemič, o njegovi veličini priča že sam izgled njegovega gradu, drugič pa zato, ker je bil naše gore list in je bil pisatelj mogoče zaradi tega nekoliko bolj prizanesljiv pri oblikovanju njegovega lika.

V Človeku proti človeku dobimo občutek, da so v tem romanu literarne osebe dosti bolj osebno izoblikovane. Najbolj zanimiv je zagotovo Jerkov značaj. V Jerku je prisotna neka razdvojenost duha, ki se kaže v tem, kako enkrat niha med viteštvom, kar naj bi bilo poslanstvo vsakega plemiča, in med širjenjem božje besede. Mogoče je ta razdvojenost posledica dekadence moralnih norm in vrednot tistega časa. Tudi v Ireni nastopi upor, ko v nasprotju od pričakovane ubogljivosti in pokorščine, ne upošteva očetove volje in se zaljubi v moškega, ki pripada nasprotnemu taboru.

V obeh delih je zanimiv motiv nezakonskih otrok, ki jih imajo plemiči s svojimi deklami. V trilogiji zasledimo dva takšna primera. Gastaldo Feliks ima s svojo deklo Nežiko sina Florjana, za katerega pravzaprav sploh ne ve. Friderik Villalta pa sprejme svojega nezakonskega sina Pavleta, ki ga ima z grajsko deklo Anico, in mu do neke mere omogoči boljše življenje, saj ga vzgajajo skupaj z Robertom. Le v Božidarju pa je opaziti nekako očetovsko naklonjenost do nezakonskega Ambroža, ki je najbolj opazna takrat, ko Matiji ne dovoli, da bi ga pretepal, ali pa takrat, ko ga s težkim srcem obljubi Volderiku v suženjstvo.

Zanimivo pa je, da vsi, ki se rodijo iz teh nezakonskih zvez med deklo in gospodarjem, (Florjan, Pavle, Ambrož) preživijo vse bridkosti in skušnjave, ki jih prinese življenje. Florjan preživi vojsko, nesojeno ženo, na koncu uide kugi in si ustvari družino z ljubljeno

Urško. Pavletu se zaradi viteških zaslug iz tlačana uspe povzpeti v nižjega plemiča, čeprav pa nikoli ne zasede mesta, ki mu po rojstvu in zaslugah/junaštvih pripada. V ljubezni niha med tremi ženskami, na koncu pa z Živko spočne otroka, ki pa ga nikoli ne spozna, saj prej umre za kugo. Ambrož pa je kot edini preživeli Božidarjev otrok upanje prihodnjim rodovom.

Motiv viteštva je prisoten v obeh romanih, le da je bolj izpostavljen v Človeku proti človeku. Obvladovanje viteških veščin je bilo v tistih časih pogoj, da si si kot fevdalni gospod zagotovil existenco. Vitez je v obeh delih navadno izhajal iz visokega plemstva, lahko pa si postal vitez, tudi če si se rodil kot tlačan, kar se pripeti Pavletu. V obeh delih je opazen tudi propad viteškega ideala, ki se kaže v pojavu razbojniških vitezov, ki ropajo, morijo, ugrabljajo in posiljujejo. Takšni so bratje Villalta, zlasti še Friderik iz Znamenj na nebu. V drugem romanu pa to krvavo vojno nadaljuje Robert, Friderikov zakonski sin, in strašni Volderik oziroma Rdeči vrag ter celo sam goriški grof Henrik III. Toda ti razbojniški vitezi so na koncu kaznovani. Oba Villalta, oče in sin, pa tudi Volderik izgubijo življenja. Dva značaja pa sta v tej množici vitezov izjemi. To sta de Portis in Božidar. Prvi res sodeluje z uporniki, toda ko grede zadeve predaleč, se umakne. Tudi Božidar, kljub nasprotnemu prepričevanju, ostane do konca zvest patriarhu. Nekaj posebnega pa je Jakob Carrarski, ki se ne odloči za noben tabor. Ne smemo pa pozabiti tudi dvojne narave Jerka, ki niha med neustrašnim vitezom in gorečim zagovornikom božje milosti in miru. Celo viteški turnirji niso več tisto, kar so bili – slovesne viteške zabave, temveč strastne bojne tekme.

Tudi znotraj duhovniškega stanu obstajajo razlike v značajih in ravnanjih visokih cerkvenih dostojanstvenikov (patriarhi Pagano della Torre, Bertrand de St. Ginnes, Nikolaj Češki) in preprostega ljudskega duhovnika. Prvi ne poznajo nobene milosti in krščanskega usmiljenja, kar je še posebej razvidno pri patriarhu Nikolaju, ki se kruto maščuje upornim vitezom za smrt svojega predhodnika. Celó, ko ga Jerko kot duhovni brat prosi usmiljenja za de Portisa, njegove prošnje naletijo na gluha ušesa. Najbolj nenavaden in presenetljiv pa je Baltazarjev lik, ki ga najprej spoznamo kot hlapca, potem kot obcestnega razbojnika,

nazadnje pa Jerku zaupa, da je pravzaprav duhovnik, ki je v tistih nemirnih in krvavih časih izgubil vero v boga in njegovo milost ter tako pristal na samem moralnem dnu družbe.

Motiv čarovništva, ne samo da sovпада s srednjeveškim časom, ampak tudi pripomore k sami napetosti dogajanja. V Znamenjih na nebu tako spoznamo Betolo, ki pravilno prerokuje Pavletovo in Živkino prihodnost. Celotna Agati lahko v njenih videnjih prihodnosti pripišemo nekatere attribute čarovništva. Tudi v Človeku proti človeku spoznamo lepo Akvilegijo, ki se poleg vedeževanja ukvarja še z vohunjenjem za patriarhovce, kjer spretno izkorišča svoje ženske čare. Zalomi pa se ji, ko spozna krutega Roberta Villalta, kateremu napove žalostni konec, ki se tudi uresniči.

Tudi trubadurji so bili običajen pojav tistega časa. V trilogiji spoznamo Gutfridija, v drugem delu pa Viganda. Oba lika sta prikazana z vsemi lastnostmi, ki so trubadurjem tipične. To sta veseljaka s polno malho šal, pesmic in s sladko podmazanim jezikom, kateremu se ženske težko upirajo. Razlika je v tem, da je Gutfridi tujec, ki svoje življenje tragično zaključi. Po noči veseljačenja in pijanstva pade namreč v jamo, kamor so pokopavali žrtve kuge. Vigando pa je Slovenec, ki odide s trebuhom za kruhom po svetu. Njegov konec ni tragičen, saj kot eden redkih oseb preživi in z deklo Marto odide po svetu.

Obe deli pa povezuje tragična usoda pozitivnih junakov. Pavleta po krivem obtožijo dvojnega umora, pri obtožbi sodeluje tudi njegov polbrat Robert Villalta. Skorajda zagotovo krute smrti ga reši Živka, ki ga neizmerno ljubi, vseeno pa ne uide usodi ter podleže za kugo. Prav tako tragična je tudi de Portisovo življenje. Obtožijo ga sodelovanja pri Bertrandomem umoru in še tako mile prošnje njegove ljubeče žene Irene ne omehčajo patriarhovega srca ter njegove odločitve.

Zagotovo pa je na socialne razmere ljudi, na njihovo stanje duha in življenja usodno vplivala tudi narava, ki je nemalokrat pokazala svoje zobe s potresi, plazovi, požari, kobilicami, lakoto in kugo.

Nacionalna dimenzija se v analiziranih delih izraža v nacionalnem poreklu, jeziku, zemlji, deloma pa tudi v kulturi.

Najbolj očitno je črno-belo slikanje značajev in dejanj literarnih junakov kot posledica različnega nacionalnega porekla. V Znamenjih na nebu je tako izraženo opazno nasprotje med tujo fevdalno gospodo in meščani, ki so navadno italijanskega, francoskega ali nemškega porekla ter domačimi tlačani.

V Človeku proti človeku pa je v ospredje postavljen Božidarjev rod, ki ga je pisatelj načrtal nekoliko manj šablonsko. Toda Božidarjeva otroka, Irena in Jerko, pravzaprav nista čisto slovenske krvi, saj je njuna mati koroška plemkinja. Temu dejstvu mogoče lahko pripišemo pisateljevo odločitev, da ju ne izbere za nadaljevalca slovenskega rodu, saj se njuni življenji žalostno zaključita.

Prvi začetki propada slovenskega plemstva so vidni že takrat, ko se Jerko odpove dediščini, čeprav skromni, a pridobljeni v potu krvi (bratomor prednika) in izdajstvu. Kar mogoče kaže na to, da slovensko plemstvo ni državotvorno. Edini od Božidarjevih otrok, ki preživi vse preizkušnje in tegobe tedanjega časa, je nezakonski Ambrož. Lahko, da pisatelj vidi prihodnost slovenskega naroda ravno v rokah klenega, a kmečkega človeka. Samo kmet je torej lahko nadaljevalce rodu.

Tudi izdaja pozitivnih junakov, kot sta Pavle in de Portis, kažeta na to, da interesi posameznikov stopajo pred interesi krvnega sorodstva. Vemo, da Pavleta izda lastni brat, de Portisa pa Irenina sestrčna Ziliola in njen oče – plemič Carrarski. Ta dejanja zagotovo pričajo o tem, kako pomembno je držati skupaj v tistih najbolj ključnih zgodovinskih trenutkih. S tem Bevk opominja svoje rojake na nepremišljenost takšnih dejanj in v bodoče svarilo, da se takšne napake ne bi ponavljale. Kajti obstoj naroda in moč ohranjanja lastne kulturne identitete je odvisna od vsakega posameznika posebej, katerega moč se pokaže združena v množici ljudi.

Pojem nacionalne identifikacije z zemljo ni prisoten v takšnem pomenu, kot ga poznamo danes. Res, da slovenski tlačani čutijo potrebo po ohranjanju lastne zemlje, a jim ta v največji meri pomeni vir preživetja. To je še posebej slikovito prikazano, ko se mora Štefanova družina iz rodnih Modrejc preseliti v Volarje iz rodovitne zemlje na neobljudeno. Domači človek je težko kljuboval vsem nesrečam tistega časa, zato verjetno ni zmogel nekega organiziranega odpora proti tujcem. Skratka, slovenski človek, kmet ali

plemič, enostavno ni imel dovolj moči posedovati večja območja domače zemlje, ampak je želel ohranjati le tista, ki jih je imel.

V delih ni zapaziti jasnih kulturno etnoloških razlik posameznih narodov. Avtor plemstvo različnega nacionalnega porekla izenačuje v njihovem načinu življenja, navadah in potrebah (potreba po oblasti, zemlji, moči, bogastvu, turnirjih, razkošnih zabavah itd.). Slovenskemu tlačanu pa življenjski slog narekuje njegov podrejeni položaj, v katerem se znajde. Tu opazimo ostanke poganske kulture, verovanje v bese in druga nenavadna bitja, kot je na primer Izbor iz Znamenj na nebu. Ti poganski elementi pa se mešajo s krščansko kulturo.

SOCIALNA IN		ZNAMENJA NA NEBU	ČLOVEK PROTI ČLOVEKU
	PLEMSTVO		
	CERKVENO	Γ p. Pagano della Torre Γ p. Bertrand de St. Ginnes	; Patriarh Bertrand ; p. Nikolaj Češki

	POSVETNO	Γ Rajmund della Torre Γ Puppis Γ Branco de Grossi Γ Gastalda Feliks in Filip Γ Henrik III. & Beatrice & Beatrice Γ Pavel Bojan ▶ Γ Viljem de Razzi Γ grofje Canna Γ FriderikVillalta & Hermina: Robert Γ Olderik&Kunigunda: Gisla Γ Janez V. Γ Plemič Čuk Γ Diatmaro	; avst. vojvoda Albreht ; ▶ Božidar & Adelgarda: Irena ▶, Jerko ▶ ; Volderik “Rdeči vrag” ; Plemič Gertrund ; Henrik III. ; Majnhard ; Robert Villalta ; F. de Portis ; Frangipani ; grofi Mils ; Jakob Carrarski: Ziliola
	LJUDSKI DUHOVNIKI		
		Γ vikar Anton Γ vikar Jurij	; brat Rafael ; brat Frančišek ; brat Elija ; potujoči duhovnik Baltazar
	TLAČANI		
	SVOBODNJAKI	Γ Agata & Florjan: Ljubota, Štefan, Toniš, Uršula Γ Štefan & Nežika: • Florjan, Živka, Silvester, Jurij Γ Toniš & Urška: Micika Γ Anica: • Pavle Γ Florjan & Liza Γ Florjan & Urška Γ Živka & Pavle: Rok Γ Živka & Martine	; ▶ Vigando & Marta
	NESVOBODNJAKI	Γ Živka	; Matija & Nežka: • Ambrož ; Marta, Križna
	MEŠČANSTVO		
		Γ medikus Parapap Γ krčmar Ingalpreto in hči Irmingarda	
	OSTALI		
		Γ pogan Izbor Γ trubadur Gutfridi Γ zeliščarka in vračka Betola	; čarovnica Akvilegija ; trubadur Vigando

Legenda: • nezakonski otroci; ▶ plemstvo slovenskega porekla.

7. LITERARNOZGODOVINSKE OPOMBE IN KRITIKE

Prvo izdajo Znamenj na nebu je v DS precej kritično ocenil France Koblar, literarni kritik in zgodovinar. Grajal je preveč romantično dogajanje, ki se kaže kot posnemanje starejših zgledov. Taka romantika po Koblarjevem mnenju ni primerna za novejšega pripovednika. Pozitivno pa je v trilogiji sprejeta njena epska zasnova in nacionalna ideja. Pomanjkljivost pa je v preslabo izrazitih značajih in premalo smotrnem dejanju.

Josip Vidmar, kritik, dramaturg, esejist in prevajalec, pa Bevkovo trilogijo v LZ oceni nekoliko milejše: B

“Bevkova moč ne dosega umetniške prodirnosti, daje pa življenju neko barvitost, ki pomaga uživajočemu bralcu do varljive iluzije časovnega duha. V tem in skoro v vseh pisateljskih ozirih je najbolj zanimiv in najbolj krepak tretji del romana. Pisan je bolj kot prva dva živahno, bogato ... Jezik dela je sočen in svež in nekoliko zgodovinsko stiliziran...” (J. Vidmar, LZ, XLIX/1929, str. 310)

Tudi Josip Vidmar meni, da je življenje posameznih oseb v podrobnostih predstavljeno romantično, v celoti pa čisto naturalistično. Značaji oseb so po njegovem mnenju načrtani narahlo, a v glavnem le dovolj izrazito. Zaključni mislijo, da so Znamenja na nebu dobra ljudska knjiga, ki ne poučuje in ne moralizira, temveč lepo in dobro zabava.

Pisatelj in publicist, Andrej Budal, v LZ z precej pozitivno oceni prvo izdajo romana Človek proti človeku, in pravi takole:

“Zgodovina je Bevku tudi v tej knjigi to, kar svilenemu prelcu škopnik, v katerega sprede svoj svileni grad. Mnogo več prvin nego iz zgodovinskih virov mu je tudi za ta roman vzkliko iz njega samega ...”

Naslednjo kritiko dela Človek proti človeku zasledimo v družinskem listu Mladike, katerega urednik je bil v tistem času F. S. Finžgar. Svoje mnenje o delu nam v rubriki Nove knjige poda neki S.V. Ta pravi, da Bevkova težnja ni bila podajanje orisa neke zgodovinske dobe, ampak je želel na primeru nesoglasij in nerazumevanja različnih stanov opozoriti na stalno prisotne razlike med ljudmi, ki se pojavljajo skozi različna zgodovinska obdobja. Toda zgodovina nas uči, da je potrebna vztrajna drža in upanje v boljšo prihodnost. Pozitivno oceni tudi potek dogajanja, ki je podan jasno in ostro, brez pretirane epične/pripovedne širine, ki lahko razblini dogajalni tok, kot je to značilno za Znamenja na nebu.

Ta roman lahko Slovenci uvrščamo med svoje najboljše zgodovinske romane.

(Mladika, ur. F. S. Finžgar, MD, Celje, 1931, str. 311-312)

V literarno informativni reviji Modra ptica (1929–1941), katere urednik je bil J. Žagar, pa v Književnih sporočilih preberemo oceno dela Človek proti človeku, ki jo izrazi Ivo Grohar. Ocenjevalec pohvali zasnovo romana, še posebej socialno kontrastnost junakov. Kritizira pa njegov slog, ki vsebuje mnogo prevečkrat rabljenih fraz.

V reviji Čas Janez Dolenc? Roman Človek proti človeku na splošno oceni pozitivno, malce kritizira le preobsežnost posameznih zgodb in usod, ki naj bi bralca utrujale, zaradi tega mu nobena oseba ne ostane dolgo v spominu. Zato je dogajanje pretrgano in neenotno. Ta stilistična pomanjkljivost pa je lahko v prid večji dogajalni napetosti zgodbe. Na koncu pa dodaja, da lahko delo štejemo med eno izmed najboljših Bevkovih del in hkrati tudi uvrstiti med najboljše slovenske povesti.

(IS – Čas, Ljubljana, 1937/38, str. 197-98)

8. ZAKLJUČEK

Upoštevaj še teorijo ZR/ odgovori na dileme

Vsak del trilogije *Znamenj na nebu* se zaključuje z nekim pričakovanjem boljše in svetlejše prihodnosti. To je še posebej izraženo na koncu zadnje knjige, ko pisatelj nagovori bralca: "Znamenja na nebu so ugasnila, prerokovanja so se dopolnila. Na zemljo je sijalo sonce, budilo življenje, celilo rane in / .../. V duše je legel mir, še roka oblastnikov je bila tisti čas mehka, božje oko milo in usmiljeno. Ljudje so znali ceniti življenje, ki so ga odkupili s trpljenjem, znali ljubiti zemljo, ki so jo stokrat odplačali s krvjo, tisti stari, po svoji žilavosti in življenjski odpornosti občudovanja vredni ljudje, katerih sin si ti, bralec, in jaz, ki sem ti z ljubeznijo spisal to povest". (Navedeno delo, 579.)

Tudi v *Človeku proti človeku* je na koncu poudarjen princip cikličnega doživljanja sveta, saj pisatelj zaključuje: "Po sledu teh koles pa sta stopala dva, tretji je bingljajal na hrbtu, gledal radovedno v jasen dan in žulil sočno hruško. Kam? V sonce in veter, v dež in pomanjkanje, v dišeče seno in na golo skalo, po srebrnik in po stekle pse, radostnim hipom spočetja, bolečini rojstva in odrešenju smrti naproti ... Dan je, pride noč in bo zopet dan..." (Navedeno delo, 380.). S temi mislimi želi Bevk bralcu povedati, da je življenje stalno izmenjavanje težkih in lepih časov, potrebno pa je vztrajati. Pravzaprav je v obeh romanih preteklost prikazana kot metafora sedanjosti.

Avtorju je uspelo daljno preteklost slikovito pričarati tudi s predstavitvijo vseh šeg in navad tistega časa, bralčevo pozornost pa je stopnjeval s številnimi nepredvidljivimi zapleti. V ta konglomerat preteklih zgodovinskih dejstev in oseb je spretno postavil fiktivne osebe in ustvaril fabulativno bogato literarno stvaritev z mnogimi dogajalnimi prizorišči.

Občutek preteklosti pa nam da tudi arhaiziran jezik (rob, gastald, rovaš, mojškra; stara imena mesecev: kozoprsk, bobov cvet, poberuh; zastarela poimenovanja zemljepisnih danosti: Bela voda, Modrejce), prisotne pa so tudi latinske besede (sholarius, medikus). Čas!!

V ospredju obeh del so junaki slovenskega porekla. Ti so pisatelju najpomembnejši. V trilogiji so to slovenski tlačani, v *Človeku proti človeku* pa poslednji slovenski plemiči. Psihološki vidik oseb, ki pripadajo istemu družbenemu stanu in nacionalnemu poreklu, je načrtan precej plastično. Slovenci, ki načeloma zasedajo nižji družbeni položaj, so navadno

Diplomska naloga

predstavljeni bolj pozitivno od tujih, največkrat krutih oblastnikov. Res, da literarni liki niso močno psihološko poglobljeni, a pisatelju z njimi vseeno uspe posredovati nacionalno spodbudno sporočilo domačemu (primorskemu) bralcu. Bevk simpatizira s slovenskimi literarnimi junaki.

Vodilna tema obeh romanov je boj slovenstva s tujimi silami. Toda usoda slovenskih junakov ne opeva lastne heroične preteklosti, saj so ti predstavljeni le kot moralni zmagovalci nad tujimi gospodarji. Na ta način pisatelj z optimizmom zre v prihodnost in v prihodnje rodove.

Pot do nacionalne identitete je dolga, velikokrat posuta s trnjem in pastmi. Pomembna je pozitivna drža v še tako težkih razmerah. Vsak narod mora biti ponosen na svoje kulturno izročilo in ne sme zatajiti lastnih korenin. Zato sta obe deli danes, ko se približujemo vstopu v EU zaradi svoje nacionalne ideje prav tako aktualni, kot sta bili takrat, ko sta bili napisani.

7. LITERATURA

1. France Bevk: *Človek proti človeku*. Ljubljana: DZS, 1958.
2. France Bevk: *Znamenja na nebu*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1978. (Levstikov hram).
3. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant: *Slovar simbolov*. Ljubljana: MK, 1993.
4. Janez Dolenc, France Koblar: *France Bevk ob stoletnici rojstva*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1990 (Znameniti Slovenci).
5. *Literatura*. Ljubljana: CZ, 1984³ (Leksikoni Cankarjeve založbe).
6. Josip Gruden: *Zgodovina slovenskega naroda*. Celje: Mohorjeva družba, 1992.
7. *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: MK, 1988. (2. in 3. zvezek).
8. Miran Hladnik: *Temeljni problemi zgodovinskega romana*. SR XLIII/1 (1995). 1–9.
9. Miran Hladnik: *Slovenski zgodovinski roman danes*.
(http://www.ljs.si/lit/zgr_dons.html-12.)
10. Miran Hladnik: *Srednji vek v slovenski zgodovinski povesti*.
11. Janko Kos: *Primerjalna zgodovina slovenske literature*. Ljubljana: MK, 2001.
12. Janez Dolenc: France Bevk, *Človek proti človeku*. Čas XXXII/6 (1937/38). 197–198.
13. France Bevk: *Človek proti človeku*. Mladika XVIII (1937). 467.
14. Andrej Budal: *France Bevk. Človek proti človeku*. LZ LVIII (1938) 78–79.
15. France Koblar: DS, XLIII/ (1929). 123–124.
16. Josip Šilc: *France Bevk. Človek proti človeku*, DS L (1937/38). 293–296.

